

För framtidens kulturarvsarbete

Omvärldsanalys 2006

Förord	3
Inledning	5
Sammanfattande slutsatser	12
Tillståndet i kulturmiljösektorn	20
Trender i omvärlden	25
Konsekvenser för kulturarvsområdet	66
Kulturpolitikens utmaningar inom kulturarvsområdet	75
Referensförteckning	80

Samhället förändras ständigt och kulturarvet speglar utvecklingen. Förändringarna lämnar spår som berättar om människors liv och livsvillkor. Samhällsförändringar gör avtryck i värderingar och livsstilar, landskap och bebyggelse. Nya kulturarv tillkommer och andra försvinner. Riksantikvarieämbetet har fått regeringens uppdrag att i en omvärldsanalys beskriva de förändringar och utvecklingstendenser i samhället som kan ha betydelse för kulturarvet och kulturpolitikens utveckling. Uppgiften har varit omfattande men intressant och mycket angelägen.

Många spännande frågor, tendenser och möjliga scenarier har synliggjorts under arbetets gång. Dessa kommer på olika sätt att hanteras av Riksantikvarieämbetet i bred samverkan med andra aktörer inom kulturarvsområdet. I denna rapport lyfter vi särskilt fram de utmaningar vi bedömer att kulturarvet, kulturarvsområdet och kulturpolitiken står inför om vi ska förverkliga vår vision om ett kulturarv i tiden som är angeläget, tillgängligt och användbart.

Inger Liliequist
Riksantikvarie

Uppdraget

Regeringen har år 2006 gett Riksantikvarieämbetet (RAÄ) uppdraget att senast den 1 oktober redovisa *"en omvärldsanalys som tar upp de förändringar och utvecklingstendenser i samhället som kan ha betydelse för kulturarvet och kulturpolitikens utveckling. Omvärldsanalysen skall även innehålla en sammanfattande bedömning av tillståndet och utvecklingen inom kulturmiljösektorn. Vidare skall omvärldsanalysen även innehålla en sammanfattande bedömning av utvecklingen av det regionala kulturmiljöarbetet"* (ur RAÄ:s regleringsbrev för 2006).

I enlighet med vedertagen metodik för omvärldsanalys (se bland annat Furustig/Sjöstedt och Hamrefors) som RAÄ också tillämpat i denna analys kan omvärldsarbetet generellt uttryckas som att myndigheten ska analysera de förändringar eller *trender i omvärlden* som bedöms få betydelsefulla *konsekvenser* för kulturarvsområdet och arbetet med kulturarvet. RAÄ har också dragit slutsatser utifrån analysen och formulerat ett antal *utmaningar* för kulturpolitiken inom kulturarvsområdet.

Syfte

Syftet med denna omvärldsanalys är att skapa ett underlag för regeringens bedömning av kulturarvsområdets och kulturpolitikens utveckling. Vidare ska analysen vara ett stöd för utformningen av kulturmiljöarbetets långsiktiga strategier.

Frågeställning

En central utgångspunkt för en omvärldsanalys är att formulera en tydlig frågeställning som är framåtriktad och inriktad på att klargöra bakomliggande orsaker till utvecklingen. Utifrån uppdraget i regleringsbrevet har RAÄ som grund för 2006 års analys formulerat följande frågeställning:

Vilka förändringar i omvärlden påverkar kulturarvet och kulturarvsområdets utveckling fram till år 2015?

Begrepp i omvärldsanalysen

Med utgångspunkt i propositionen Kulturpolitik (prop. 1996/97:3) och Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål (prop. 1998/99:114) har RAÄ i sin strategi för verksamheten valt att tolka begreppen kulturarv och kulturmiljö på följande sätt:

Med **kulturarv** avses såväl materiella som immateriella uttryck. Det omfattar traditioner, idéer och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer. Vad som betraktas som kulturarv förändras med tiden och är ett uttryck för samhällets skiftande värderingar. När kulturarvet skrivs i bestämd form är det underförstått att det innefattar en mångfald av kulturarv.

Med **kulturmiljö** menas den av människan påverkade fysiska miljön. Det kan gälla alltifrån enskilda objekt till stora landskapsavsnitt. Kulturmiljön är en viktig del av kulturarvet.

Med **kulturmiljösektorn** avses i denna rapport aktörer som utför offentligt finansierat kulturmiljöarbete, på RAÄ, länsstyrelser, regionala museer och i kommuner. Med **kulturarvssektorn** avses utöver kulturmiljösektorn offentligt finansierade arkiv, bibliotek, museer och utställningar.

Kulturarvsområdet avser här det fält inom vilket det görs insatser för kulturarvet. Inom kulturarvsområdet verkar således många olika aktörer, såväl offentligt finansierade som ideella och privata. På motsvarande sätt avser begreppet **kulturmiljöområdet** det fält inom vilket det görs insatser för kulturmiljön. Även inom kulturmiljöområdet, som ryms inom det vidare kulturarvsområdet, verkar många olika aktörer, såväl offentligt finansierade som ideella och privata.

I omvärldsanalysen används **kulturarvsarbete** eller **kulturmiljöarbete** för att beteckna arbete med kulturarv eller kulturmiljöer som utförs såväl av kulturarvs- och kulturmiljösektorn som av övriga aktörer inom kulturarvs- och kulturmiljöområdet.

Tidshorisont – 2015

En annan viktig utgångspunkt för en omvärldsanalys är att definiera tidsperspektivet. I denna omvärldsanalys har RAÄ, jämfört med tidigare analyser, strävat efter att vara mer framåtriktade. Myndigheten har därför valt ett tidsperspektiv som ligger relativt långt fram i tiden, cirka tio år. Ur ett historiskt perspektiv kan i och för sig dagens samhälle i grunden te sig ganska likt om man jämför med hur det såg ut tio år tillbaka i tiden. Men om man utifrån dagens snabbroliga omvärld ser tio år fram i tiden kan ändå förutsättningarna komma att se ganska annorlunda ut jämfört med i dag. RAÄ:s bedömning är dock att det valda tidsperspektivet är tillräckligt nära för att det ska gå att göra rimliga bedömningar om trendernas utveckling och konsekvenser framåt för frågeställningen.

Metod

I arbetet har RAÄ använt ett urval av verktyg för omvärldsanalys som kortfattat kan beskrivas som trendspaning med trendvärdering, drivkrafts- och konsekvensanalys. Arbetet har skett i ett antal tydliga steg. Det har både bedrivits i en mindre analysgrupp och i en bred process med många olika deltagare.

Arbetsprocessens olika delar:

1. Syfte, frågeställning och nulägesanalys
2. Intuitiv trendspaning
3. Värdering och prioritering av trenderna
4. Trendbeskrivning med beläggande av trenderna (källstudier), analys av trendens uthållighet, drivkrafter och eventuella mottrender.
5. Analys av konsekvenserna för det definierade området, det vill säga kulturarvet och kulturarvsområdet
6. Prioritering och gruppering av konsekvenserna
7. Formulering och prioritering av utmaningar

Som metodstöd och bollplank har företaget Futuresense fungerat. Representanter från kulturmiljöfunktionerna på de sex länsstyrelser som haft i uppdrag att lämna en omvärldsanalys till RAÄ har deltagit i olika moment och varit delaktiga i såväl analysen som slutsatserna.

Att arbeta med omvärldsanalys

Omvärldsanalys kan beskrivas som en systematisk process för att bevaka och analysera omvärldsinformation och dra strategiska slutsatser av den. Syftet med omvärldsanalys är att tillhandahålla underlag som kan öka uppdragsgivarens proaktiva handlingsförmåga. Det handlar alltså inte om att försöka förutsäga framtiden utan tillhandahålla ett underlag som gör att beslutsfattarna själva ska kunna basera sina egna förutsägelser på ett mer realistiskt sätt – allt för att fatta

mer välgrundade beslut. Ett välformulerat underlag bör vara inriktat på att ge uppdragsgivaren ett perspektiv som innehåller tre aspekter av omvärlden:

- Vad är det som händer?
- Varför händer det och hur hänger det ihop?
- Åt vilket håll är utvecklingen på väg och vad kan det innebära för oss?

Med anledning av utformningen av 2006 års omvärldsanalysuppdrag har RAÄ valt att arbeta utifrån omvärldsanalysens grundmetodik. I en omvärldsanalys ingår att identifiera trender i omvärlden, önskvärda eller icke, samt de konsekvenser och utmaningar dessa kan innebära för samhällsutvecklingen och för ett område eller en organisation. Analysen ska kunna fungera som grund för strategier för att möta utvecklingen, det vill säga avvärja hot och ta till vara möjligheter.

RAÄ har också sett uppdraget i 2006 års regleringsbrev som en möjlighet att utveckla omvärldsanalysarbetet inom myndigheten. Detta är särskilt lämpligt mot bakgrund av att myndigheten ska utveckla sin omvärldsbevakning. En fungerande löpande omvärldsbevakning är en förutsättning för regelbundet utförda, konsekventa och relevanta omvärldsanalyser. Vidare ska årets omvärldsanalys också vara till stöd för beslutsfattande och utveckling av strategier inom RAÄ.

Arbetsmaterial och källor

De regionala omvärldsanalyserna

På den regionala nivån finns många aktörer som tillsammans bidrar till ett dynamiskt kulturarvsarbete. Länsstyrelserna har som statliga myndigheter på regional nivå en roll som ger dem särskilda förutsättningar att göra bedömningar av det regionala kulturmiljöarbetet.

Därmed är de omvärldsanalyser som sex län på uppdrag av regeringen skulle redovisa till RAÄ senast den 1 juli 2006 viktiga bidrag till årets analys. I regleringsbrevet till länsstyrelserna för 2006 var det formulerat som att *"Länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Skåne, Örebro, Jämtlands och Norrbottens län skall i en omvärldsanalys redovisa förändringar och tendenser i samhället som är av särskild betydelse för det regionala kulturmiljöarbetets utveckling"*.

Till stöd för analyserna hade länsstyrelserna från RAÄ fått bland annat definitioner och exempel på omvärldstrender och omvärldskartor samt de SWOT-mallar som togs fram i samband med projektet Agenda Kulturarv som pågick åren 2001-2004. Det senare för att det skulle gå att jämföra årets analyser med de regionala omvärldsanalyser som gjordes inom Agenda Kulturarv. Resultatet blev att några länsstyrelser gjorde renodlade SWOT-analyser, medan andra främst identifierade viktigare trender och dess konsekvenser. Flera länsstyrelser använde båda metoderna.

I tre av de sex länen genomfördes analysarbetet i samverkan med läns museerna, vilka kunde bidra med sin expertis inom kulturarvsområdet.

Övriga viktiga underlag och källor

Det analysarbete som RAÄ:s egna arbetsgrupper och de sex länsstyrelserna utfört har lagt grunden till föreliggande omvärldsanalys. RAÄ:s tidigare omvärldsanalyser har fungerat som utgångspunkter i arbetet. I 2002 års analys, *Det dynamiska kulturarvet*, identifierades fyra generella utvecklingstendenser i samhället som särskilt viktiga för det framtida kulturmiljöområdet:

- ett gränslösare samhälle,
- demokratisering, delaktighet och tillgänglighet,
- mot en långsiktigt hållbar utveckling,
- regioner i nya former.

Två av de fyra identifierade tendenserna resulterade i regeringsuppdragen att göra fördjupade omvärldsanalyser; 2004 års analys *Kulturarv är mångfald* (utifrån ett gränslösare samhälle) samt föregående års analys *Kulturarv ger livskraft* (utifrån en långsiktigt hållbar utveckling). Båda analyserna kan ses som fördjupade studier av den roll kulturmiljöarbetet kan spela för en positiv utveckling inom respektive områden.

De omvärldsanalyser som andra myndigheter och organisationer utfört under senare år har varit viktiga både som källor och inspiration i arbetet. Länsstyrelsen i Skåne län har under 2006 gjort en bred omvärldsanalys, där en rad samhällstrender identifierats, som också varit en grund för den analys som kulturmiljösektionen levererat till RAÄ. En annan aktuell analys är Region Skånes omvärldsanalys från 2005; *Hur vill vi ha framtiden då?* I detta arbete har man använt samma metod för trendanalys som RAÄ, men gått vidare med en scenariobeskrivning grundad på de identifierade trenderna. Region Skånes analys resulterar i fyra olika framtidsscenarier för år 2020. Ytterligare ett viktigt arbete är dåvarande Svenska kommunförbundets omvärldsanalys från 2002; *Hur långt är ett snöre? En bok om människor, kommunen och framtiden*. Även denna resulterar i scenarier som sträcker sig fram till 2015. En något äldre analys är dåvarande Riksskatteverkets rapport från 2000: *Vår förvaltning år 2010 – i globaliseringens spår*. För de riktigt globala perspektiven finns den avancerade omvärldsanalysen *People and Connections. Global Scenarios to 2020*, utförd av oljebolaget Shell år 2004.

Referenser i form av bland annat tryckta rapporter, artiklar och uppgifter från Internet återfinns i referensförteckningen sist i rapporten.

Sammanfattande slutsatser

Utifrån regeringens uppdrag som det formulerats i regleringsbrevet till myndigheten har RAÄ som grund för 2006 års omvärldsanalys formulerat frågeställningen ”*Vilka förändringar i omvärlden påverkar kulturarvet och kulturarvsområdets utveckling fram till år 2015?*”. Följande sammanfattning fokuserar på de slutsatser som formulerats i omvärldsanalysarbetet och som redovisas i form av tre utmaningar för kulturarvsområdet och kulturpolitiken. Utmaningarna bygger på ett analysarbete som bland annat resulterat i tio viktiga trender och ett antal konsekvenser av betydelse för kulturarvsområdets utveckling. En utgångspunkt för analysen har varit den tillståndsbeskrivning för kulturmiljösektorn som återfinns under rubriken *Tillståndet i kulturmiljösektorn*.

Utmaningar för kulturarvsområdet och kulturpolitiken

Kulturarvssektorns arbete ska bedrivas på ett sätt som gör kulturarvet angeläget, tillgängligt och användbart för alla. Arbetet ska skapa utrymme för en mångfald av berättelser och representera samhällsmedborgarna. Det ska ta tillvara och ge utrymme för människors egen kraft och egna initiativ att använda kulturarv och kulturmiljö på ett mångsidigt och hållbart sätt, där människan står i centrum. För att kulturarvsområdet på ett framgångsrikt sätt ska kunna möta framtida förutsättningar, så som de beskrivs i denna omvärldsanalys, är RAÄ:s bedömning att följande tre utmaningar inom kulturarvsområdet måste tas om hand av regeringen i kulturpolitiken. I tio punkter preciseras vad som krävs av regeringen för framtidens kulturarvsarbete.

1. Höja beredskapen för att hantera landskap i förändring

För att landskapet ska kunna fortsätta att berätta viktiga historier och bidra till en rik livsmiljö behövs en ökad samverkan och ett brett ansvarstagande hos såväl professionella som övriga aktörer som arbetar med och brukar kulturarvet. Metoderna för värdering och långsiktigt bevarande och brukande av kulturmiljöer och kulturföremål behöver utvecklas och tillgängliggöras för alla. Det behövs verktyg som möjliggör ansvarstagande för kulturarvets värden i landskapet.

Utmaningen innebär att:

- Stödja utvecklingen av metoder och redskap för ett långsiktigt hållbart tillvaratagande av kulturmiljöer. Dessa ska ta sin utgångspunkt i en helhetssyn på landskap som förutsätter att förändring kan hanteras och att samhällsnyttan i bred bemärkelse står i fokus.
- Stödja en inriktning mot bättre kulturhistorisk konsekvensanalys, förmedling och diskussion. De konsekvenser som exploatering, urbanisering, struktur-omvandling och energiomställning får för landskapet, både i städerna och på landsbygden, behöver analyseras bättre. Effekterna av landskapets omvandling för samhället i stort behöver diskuteras och lyftas fram på ett slagkraftigt sätt.
- Stödja uppbyggnad och spridning av kunskap om hur ett förändrat klimat och andra miljöfaktorer påverkar livsmiljön och kulturarvet samt metoder och strategier för att höja beredskapen för att hantera en sådan utveckling.

2. Stärka humanistiska och historiska perspektiv

Framtidens kulturarvsarbete kräver ny och bredare kunskap och kompetens. När allt fler aktörer arbetar med kulturarvet såväl professionellt som ideellt förändras förutsättningarna för det offentliga kulturmiljöarbetet. Nya och andra kunskaper om kulturarvet än tidigare behöver byggas upp. Ny kompetens behövs också för att förvalta kunskapen så att den kan kvalitetssäkras och göras tillgänglig och användbar för såväl allmänheten som professionellt verksamma. De humanistiska och historiska perspektiven måste stärkas i miljöarbetet. Dessa perspektiv är kulturmiljöområdets viktigaste bidrag till det långsiktigt hållbara samhället och måste ges förutsättningar att få genomslag i det samlade praktiska arbetet.

Utmaningen innebär att:

- Stärka och internationalisera den humanistiska utbildningen och forskningen för att säkra försörjningen av ny och breddad kunskap och kompetens för utvecklingen av ett offensivt kulturarvsarbete.
- I högre grad integrera humanistisk och historisk kunskap i teknisk och naturvetenskaplig utbildning och forskning.
- Ge humanistiska och historiska perspektiv likvärdiga förutsättningar med andra perspektiv, som natur- eller samhällsvetenskapliga, att få genomslag i miljöarbetet och i omställningen till en hållbar utveckling.
- Ge såväl individer som föreningar, nätverk, företag och andra organisationer, ökade möjligheter att ta eget ansvar för vård, användning och tillvaratagande av kulturarvet.

3. Formulera tidsenliga uppdrag för det offentliga kulturarvsarbetet

Behovet av tidsenliga uppdrag för kulturarvssektorn blir allt större. Uppdragen måste harmoniseras med den kulturarvssyn som är under framväxt, men också med nya tvärssektoriella och internationella engagemang. De samlade resurserna inom kulturarvsområdet behöver utnyttjas effektivare. Relationen till och samverkan med andra politikområden behöver också tydliggöras.

Utmaningen innebär att:

- Utforma uppdragen till de skilda offentliga aktörerna inom kulturarvsområdet så att de sammantaget stödjer ett utvecklat och offensivt kulturarvsarbete som bättre uppfyller målen för kulturmiljöområdet. Uppdragen ska stödja arbetet för ett långsiktigt tillvaratagande av kulturmiljön och ta sin utgångspunkt i kulturarvets betydelse för ökad förståelse och perspektiv på människa, samhälle och samtid. Förnyade uppdrag för kulturarvsektorn ska också underlätta kulturmiljösektorns samverkan med aktörer inom olika politikområden.
- Effektivisera resursutnyttjandet inom kulturarvsområdet genom att uppgifter och ansvarsområden i förnyade uppdrag för kulturmiljösektorn får en tydligare relation till målen för verksamheten.
- Utveckla styrmedel och andra verktyg för att den nya kulturarvssynen ska kunna få genomslag i samhällsutvecklingen och realiseras i det dagliga kulturmiljöarbetet.

Omvärldsanalys för kulturarvsområdet

Viktiga trender i omvärlden

De trender som redovisas i denna omvärldsanalys har bedömts vara särskilt viktiga för kulturarvsområdets utveckling fram till år 2015. Trenderna är:

- Regioners betydelse ökar
- Omflyttningen från landsbygden till storstäderna ökar
- De internationella kontakterna (inklusive EU) ökar och fördjupas
- Ökande privatiseringar och nya aktörer på en allt gränslösare marknad
- Upplevelseekonomin fortsätter att utvecklas
- IT integreras allt mer i vardagslivet
- Befolkningen blir allt heterogenare
- Värderingar, engagemang och prioriteringar förändras allt snabbare
- Intresset för miljöfrågor, i synnerhet klimatfrågan, ökar
- Förändrade förutsättningar för den offentliga sektorn

Konsekvenser för kulturarvsområdet

Analysen av de tio trenderna har resulterat i ett antal betydelsefulla konsekvenser för kulturarvsområdet. Liksom trenderna ses konsekvenserna i ett framtids-perspektiv fram till 2015. Konsekvenserna är:

- **En mångfaldig kulturarvssyn**

Europasamarbetet, det ökade internationella samarbetet och den utvidgade arbetsmarknaden innebär nya aktörer i Sverige och svenska aktörer i andra länder. Fram till 2015 förändras Sverige geografiskt med nya regioner och allt mer utpräglade regionala tillväxtområden respektive avfolkningsbygder. Ett heterogenare samhälle tar form som har fler, synligare och mer differentierade kulturer. Mångfalden ger större variation i exempelvis samhällssyn och

värderingar. Perspektiven på kulturarvet vidgas troligen och kraven ökar på ett kulturarvsarbete som är angeläget för alla. I ett heterogent och även mer polariserat samhälle kan kulturarvet i ökad utsträckning komma att användas som redskap av olika grupper och i olika syften.

- **Ett landskap i förändring**

Framtidens landskap kommer att se märkbart annorlunda ut. Struktur-omvandlingen innebär bland annat allt storskaligare jordbruksföretag, nedläggning av företag och avfolkning av landsbygden. Landskapet övergår allt mer från att producera föda till att bli bas för produktion av upplevelser och förnyelsebar energi. I städerna omformas stadsbilden och det offentliga rummet i snabb takt. Omställningen till ett hållbart samhälle påverkar förutsättningarna för bevarandet och tillvaratagandet av kulturarvet. Bland annat kommer stora krav att ställas i fråga om kunskapsbasen för kulturmiljöarbetet.

- **En förändrad syn på kulturarvet som resurs**

Med nya aktörer inom kulturarvsområdet kommer nya influenser att påverka såväl kulturarvsarbetet som den fysiska miljön. Ett ökat fokus på kulturarvet som resurs för samhällets tillväxt, bland annat för utveckling av turism eller annan nöjesindustri, leder till att kulturarvet allt oftare blir en kommersiell produkt. Berättelsen kommer att bli än viktigare, både till innehåll och hur den förs fram. Ett utvecklat kommersiellt bruk av kulturarvet kan innebära överexploatering, slitage och idealiseringar men också att autenticitet värderas på ett nytt sätt. Gränsdragningen för slitage på kulturarvet i förhållande till nya bruk kommer troligen att prövas allt mer och nya arbetssätt i kulturarvsarbetet behövs, bland annat när det gäller värdering och urval.

- **En breddad kunskapsproduktion**

I ett framtida samhälle kan olika individer och grupper få större möjligheter att komma till tals. De kommer i större utsträckning att uttrycka sina åsikter, samtidigt som de själva fyller på och kontrollerar kunskapsbanker och databaser. Med denna utveckling förändras förutsättningarna för och kraven på myndigheternas verksamhet. Inom kulturarvsområdet sker kunskapsuppbyggnaden i allt större utsträckning av andra än offentligt finansierade aktörer. Historieskrivning och forskning kommer i framtiden att riktas mot andra och fler kulturmiljöer än de som definierats av kulturmiljösektorn. Kulturarvssektorn kommer att dela tolkningsföreträdet med andra, och myndighetsrollen i kulturarvsarbetet behöver utvecklas och renodlas. Kraven på tillgänglighet till kulturarvet ökar kraftigt.

- **Ett ökat behov av kvalitetssäkrad kunskap**

I ett utvecklat och globaliserat informationssamhälle finns en i princip oändlig informationsmängd. I kombination med de ökande kraven på att kvalitetssäkrad information ska finnas lätt tillgänglig blir det viktigt för myndigheterna att ha ett starkt varumärke. Det ställer också krav på myndigheternas förmåga att kommunicera med sin omgivning och tillhandahålla efterfrågad information. Den nya tekniken öppnar för olika sätt att tillgängliggöra och sprida kunskaper om kulturarvet. Förutsättningarna förändras också för forskningen och för analys och sammanställning i kulturarvsarbetet. Kraven kan antas öka på gestaltningar av kulturarvet och kulturmiljön. Den autenticitet som upplevelsen av kulturarvet och kulturmiljön på plats ger kan komma att värderas högre i framtiden.

- **Nya krav på myndigheter**

Med ökad internationalisering och fler aktörer i ett heterogenare framtida samhälle förändras förutsättningarna för de statliga myndigheterna. Förutom regionalisering och delvis nya förvaltningsstrukturer kommer nya samarbeten och former för samverkan över gamla gränser och med nya aktörer att bli vanligare. Medborgarnas krav på tillgänglighet, genomsiktighet och effektivitet, liksom ett allt större individbaserat och interaktivt engagemang, påverkar också förutsättningarna för den offentliga sektorn. Fler aktörer och regionalt varierande lösningar kan ställa krav på nya former för styrning och överblick från centralt håll. Samtidigt som kraven på myndigheterna ökar fram till 2015, blir sannolikt resurserna till den offentliga sektorn knappare. Det blir allt viktigare att uppdrag, ansvarsfördelning och myndighetsroll är tydliga och att prioritera i verksamheten.

Tillståndet i kulturmiljösektorn

Detta kapitel är en bedömning av tillståndet i kulturmiljösektorn. Bedömningen bygger till stor del på de beskrivningar av nuläget som finns i de sex länsstyrelsernas underlag, men också på RAÄ:s uppfattning om tillståndet i kulturmiljösektorn i stort. Under rubrikerna nedan beskrivs frågor som präglar kulturmiljöarbetet i nuläget.

Intresset för kulturarv och kulturmiljö

Flera länsstyrelser gör bedömningen att intresset för kulturarv och kulturmiljö har ökat hos allmänheten, och att de aktörer som på olika sätt ser möjligheter till utkomster i kulturarvet blivit fler. Detta tar sig uttryck i att efterfrågan på kulturmiljösektorns tjänster, kunskap och kompetens har ökat. Det ökade intresset för kulturarv och kulturmiljö har också lett till att det blir allt fler som på olika sätt arbetar med kulturarv, såväl ideellt som professionellt. Arbetsätten har liksom utgångspunkterna för arbetet inom kulturmiljöområdet blivit allt mer skiftande. Det tolkningsföreträde som tidigare i hög utsträckning låg hos de offentliga aktörerna inom kulturarvsområdet delas i dag på ett påtagligt sätt av många fler, bland annat av aktörer inom upplevelseproduktion och rollspel, besöksnäring, byggbransch, privata fastighetsägare och förvaltare.

Att andra aktörer skaffar sig kunskap och kompetens inom kulturarvsområdet, och att marknaden för konsulter och andra privata aktörer inom kulturarvsområdet ökar, är ett uttryck för det ökade intresset för kulturarv och kulturmiljö. Flera länsstyrelser gör dock bedömningen att kunskap och kompetens i kulturmiljöfrågor ofta saknas i kommunerna.

Kulturmiljöfrågor i ett bredare sammanhang

Kulturmiljösektorn verkar i dag inom många områden; till exempel miljö- och naturvård, energi, samhällsbyggnad, regional tillväxt, integration och mänskliga rättigheter. Flera länsstyrelser lyfter i sina omvärldsanalyser fram att kulturmiljöfunktionen i allt högre grad samverkar med andra funktioner, vilket ses som en positiv utveckling. Men de pekar också på att ett allt mer tvärsektorielt arbete ställer nya krav på kompetensen. Kulturmiljösektorn verkar, liksom andra samhällssektorer, också allt mer på en internationell arena. EU-samarbetet blir allt mer omfattande och EU:s fonder och program påverkar verksamheten.

Att kulturmiljösektorn arbetar inom så många fält kan stärka dess roll i samhället, men gör den också mer diffus och komplex. Ett genomslag för kulturarvsarbetets nya inriktningar mot till exempel mångfald, tillgänglighet, miljö kvalitetsmål och regional tillväxt försvåras av resursbrist och styrmedlens nuvarande utformning, liksom av skilda uppfattningar om uppdrag och roller i kulturarvsarbetet. Det är svårt för kulturmiljösektorn att utan resursförstärkningar kvalitativt bidra i miljömålsarbetet, arbete med landskapsstrategier och de regionala utvecklingsprogrammen, samtidigt som de gamla uppdragen ligger kvar.

Olika syn på kulturarvet

Under de senaste åren har perspektivförskjutningar och förändrade synsätt utvecklats inom kulturarvsområdet. Dessa har fått sitt tydligaste uttryck i arbetet med projektet Agenda kulturarv. Kulturarvssektorns uppdrag tolkas allt vidare i förhållande till de redan vida kulturarvs- och kulturmiljöbegreppen. Kulturarvssektorns fokus har allt mer kommit att ligga på människan i samtiden och på hur kulturarvet kan vara en dynamisk kraft i samhällsutvecklingen.

Betydelsen av denna *nya kulturarvssyn* är dock otydlig. Den verkar också ha tolkats på olika sätt och fått skiftande genomslag inom kulturmiljösektorn. Flera länsstyrelser påtalar i sina omvärldsanalyser att synsätt och praxis i det regionala kulturmiljöarbetet skiljer sig från de centrala museernas och RAÄ:s synsätt. Om det är en faktisk skiljelinje mellan den regionala och den centrala nivån är svårt att säga. Det kan konstateras att verksamheten inom kulturmiljösektorn i dag präglas av många olika synsätt och utgångspunkter, inte minst mellan länsstyrelser och de regionala museerna.

Kulturmiljöarbetets roll i det hållbara samhället

Kulturmiljösektorns arbete blir allt mer integrerat i arbetet med att uppnå miljö- kvalitetsmålen och det långsiktigt hållbara samhället. Att kulturmiljösektorns arbete i högre grad kommit att definieras in i den ”stora miljöfamiljen” tar sig uttryck i bland annat miljömålsarbetet, i det tvärsektoriella arbetet och i den allt mer vedertagna synen på landskapet som en helhet. En länsstyrelse lyfter i sin omvärldsanalys särskilt fram att arbetet inom dessa områden har lett till att kulturmiljön fått en starkare roll i länsstyrelsernas tvärsektoriella arbete. Det har också tydliggjort behovet av antikvarisk kompetens, ny planerarkompetens och bättre planeringsunderlag i kommunerna. En annan länsstyrelse menar att det är positivt att kulturmiljöfrågorna i allt högre grad betraktas som en självklar del av miljömålsarbetet. Länsstyrelsen säger vidare att kulturmiljösektorn emellertid saknar resurser för att samverka med övriga miljöfamiljen på lika villkor och att intresset för samarbete med kulturmiljösektorn därmed kan minska eller upphöra. Kulturmiljösektorn är i dag i behov av en tydligare profil i det större miljösammanhanget. Det visar bland annat regeringens vidareutveckling av den svenska strategin för hållbar utveckling (skr. 2005/06:126) som endast i liten grad berör kulturarvssektorn. Kunskapen om kulturarvets roll och det humanistiska perspektivets betydelse för arbetet med det hållbara samhället är än så länge otillräckligt definierad och utredd.

Behov av ny kunskap och forskning

Samlat har kulturarvssektorn djup och bred kunskap och kompetens som är en stor styrka. Det kan dock konstateras att kulturarvsområdet har behov av ny forskning inom strategiska teman som söker svar på grundläggande frågor av betydelse för kulturarvets framtida utveckling. Det handlar exempelvis om kunskap om det moderna samhällets kulturarv, om vad en allt mer heterogen befolkning innebär för kulturarvsområdet och om de effekter som satsningar inom besöksnäringen har på kulturarv och kulturmiljö. Det finns också ett behov av att utveckla FoU-arbetet, bygga broar mellan forskarvärlden och praktiken, och göra nyvunnen kunskap känd och användbar i det praktiska arbetet.

Datamängden inom kulturarvsområdet är stor och växande, och behöver hanteras på ett systematiskt och säkert sätt. Inte minst är detta viktigt i en tid då databaser, information och kunskap byggs upp och sprids av allt fler olika aktörer. Länsstyrelserna pekar i sina omvärldsanalyser på behov av att förbättra, uppdatera och göra de digitala materialen mer lättillgängliga, men också av att i högre grad kvalitetssäkra och prioritera information. De regionala museerna bidrar i varierande grad, vart och ett utifrån sina förutsättningar, i detta arbete. Men det finns i dag ett behov av att finna former för en samverkan som på ett mer effektivt sätt utnyttjar de samlade resurserna inom kulturmiljöområdet.

Stuprör i förvaltningen

I dag har kulturmiljösektorn en viktig roll i miljöarbetet och i utvecklingen mot ett hållbart samhälle. Olika samhällssektorer som natur, kultur, lantbruk, social omsorg, integration med flera närmar sig varandra. Detta ger bättre och mer innehållsrika projekt med nya frågeställningar och samordningsvinster. Kulturmiljösektorn har höga ambitioner när det gäller att arbeta tvärsektorielt och med ett större helhetstänkande.

Trots detta fallerar det tvärssektoriella arbetet inte sällan till följd av ramverk och stödformer som inte är anpassade efter denna typ av arbete. En länsstyrelse pekar också i sin omvärldsanalys på det glapp som man säger finns mellan hur man förväntas arbeta med kulturmiljöfrågorna i det regionala miljömålsarbetet och hur samordningen mellan olika departement sker. Man ser i detta sammanhang också problem med hur de centrala uppdragen är utformade. Länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner förväntas arbeta såväl inom miljöpolitiken, bland annat genom Miljöbalken, som inom kulturpolitiken, bland annat genom Kulturminneslagen, liksom i länsstyrelsens uppdrag som tvärssektoriell statlig myndighet. Regelverken för de olika stödformerna, och villkoren för bidragstildelning inom olika anslag leder till att samordning mellan olika sektorer på den regionala nivån försvåras.

Behov av långsiktiga strategier och prioritering

Kulturmiljösektorn saknar i dag strategier, målstyrning och prioriteringar som kan hantera den stora arbetsbelastningen. Detta var en central fråga för projektet Agenda kulturarv som inleddes 2001. Statens kulturråd efterlyste också i sin utredning kring de regionala museerna och den nationella kulturpolitiken (2001) ett mer utvecklat samarbete kring den regionala kulturmiljövärden. Samtliga sex länsstyrelser tar i sina omvärldsanalyser på olika sätt upp vikten av att prioritera i en växande mängd uppdrag och arbetsuppgifter. Det handlar dels om att ta fram långsiktiga strategier för kulturarvssektorns arbete och utveckla uppföljningen, dels om att bli bättre på att se till att man inte tar på sig mer än man mäktar med. Flera tar i detta sammanhang upp vikten av att nya och utökade uppdrag åtföljs av adekvata resurstillskott. Förutsättningarna för att arbeta med långsiktiga strategier och program skiljer sig dock åt mellan länen.

Trender i omvärlden

En trend är en långsiktig förändring som sker i nuet och som har en viss riktning. De trender som identifierats i denna analys återfinns i omvärlden, det vill säga på en övergripande samhällelig nivå. Detta innebär att de iakttagna samhällsförändringarna har stor betydelse för hur verksamheten inom kulturarvsområdet kommer att utvecklas, men att aktörerna inom området knappast har möjlighet att påverka förändringarna.

Utifrån regeringens uppdrag har RAÄ som grund för analysen formulerat följande frågeställning: *Vilka förändringar i omvärlden påverkar kulturarvet och kulturarvsområdets utveckling fram till år 2015?* I omvärldsanalysen har nedanstående tio trender identifierats som viktiga för kulturarvsområdet:

- Regioners betydelse ökar
- Omflyttningen från landsbygden till storstäderna ökar
- De internationella kontakterna (inklusive EU) ökar och fördjupas
- Ökande privatiseringar och nya aktörer på en allt gränslösare marknad
- Upplevelseekonomin fortsätter att utvecklas
- IT integreras allt mer i vardagslivet
- Befolkningen blir allt heterogenerare
- Värderingar, engagemang och prioriteringar förändras allt snabbare
- Intresset för miljöfrågor, i synnerhet klimatfrågan, ökar
- Förändrade förutsättningar för den offentliga sektorn

RAÄ har bedömt vilka konsekvenser varje trend kan ge för kulturarvsområdets utveckling cirka tio år framåt i tiden. Det bör påpekas att det är antaganden om mer eller mindre troliga konsekvenser och att vissa av dem kanske inte inträffar.

meat

standard portion 80.-

small portion 65.-

OF REINDEER standard 85.-

OF REINDEER small 70.-

RENSKAV (stew of reindeer) standard 70.-

RENSKAV (stew of reindeer) small 55.-

1. Regioners betydelse ökar

Regionerna får stadigt ökande betydelse som arena för att hantera utvecklingsfrågor. En trend som finns både globalt och inom EU, men även inom Sveriges gränser, är att nya regioner utvecklas och regionala intressen får ökad betydelse. I det offentliga Sverige sker ansvarsförändringar mellan den centrala och regionala nivån. Förutom försöksregionerna Skåne och Västra Götaland finns de kommunala samverkansorganen och även samarbeten mellan olika län eller kommuner som kan gå över landsgränser. Exempel på detta är samarbetet mellan Jämtlands län och norska Trøndelag, mellan Haparanda och finska Torneå och inte minst samarbetet inom Öresundsregionen. I en större skala finns också Östersjösamarbetet. Den så kallade regionförstoringen innebär att lokala arbets- och servicemarknader sammanflätas och växer långt utöver kommun- och länsgränserna. I Sverige får storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö, men även områden kring ett antal regionala huvudorter, allt större betydelse som lokala arbetsmarknadsregioner och nav för konkurrenskraft och tillväxt.

Drivkrafter till trenden

En viktig övergripande drivkraft är globaliseringen av samhällsekonomin med bland annat allt gränslösare arbetsmarknader. Inom EU är subsidiaritetsprincipen och regionalpolitiken med bland annat strukturfonder viktiga drivkrafter till regionernas ökade betydelse. Inom länderna är till exempel ökande krav på effektivisering av myndighetsarbetet och ökad regional tillväxt anledningar till sammanslagning av mindre län till större regioner. Strukturomvandlingen av näringslivet driver på bildningen av nya tjänste- eller forskningsinriktade företagskluster. Dessa baseras på förbättrade kommunikationer (IT, Internet, fysiska transporter) och avreglerade marknader, och är allt mindre beroende av nations- eller andra gränser.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Det finns inget som tyder på att trenden skulle mattas av på längre sikt, men när det gäller de formella regionbildningarna i Sverige är dessa beroende av framtida och delvis förutsägbara händelser, som slutsatserna i Ansvarsutredningen (dir. 2003:10) och de politiska beslut som följer av dessa. Inom EU och i Sverige finns såväl anhängare som motståndare till ökad federalism och regionalisering inom olika politiska partier och rörelser. Folkomröstningen i Italien 2006, där förslaget till ökad italiensk federalism avslogs, kan räknas till denna mottrend.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Samverkan mellan regioner i olika länder kan förändra förutsättningarna för styrning på central, regional och lokal nivå.
- Det kan bli allt svårare för centrala myndigheter att få nationell överblick – samtidigt som det blir allt viktigare.
- Regionala beslut om medelstildning till olika kulturprojekt ger den nationella kulturpolitiken annan betydelse, därmed kan också skillnaderna mellan hur olika regioner stödjer kulturverksamhet öka.
- Kulturarvsarbetet blir mer mångfasetterat, rikt och dynamiskt, men samtidigt mer svåröverskådligt.
- Kulturarv och kulturmiljöer används allt mer för att marknadsföra regioner, bland annat genom att skapa regionala profiler.
- Den internationella konkurrensen mellan olika storstadsregioner leder till ökade behov av att marknadsföra dessa genom så kallad citybranding, med prestigebyggnader som skyskrapor och nya museer ritade av kända arkitekter (se även trenden Omflyttningen från landsbygden...).

2. Omflyttningen från landsbygden till storstäderna ökar

Urbaniseringen är en global trend som funnits i mer än tusen år, men vars hastighet och betydelse ökat allt mer under de senaste decennierna. I början av 1900-talet levde endast 150 miljoner, 10 procent, av världens befolkning i städer. År 2006 lever över tre miljarder, hälften av befolkningen, i städer. Därmed har nu ett systemskifte skett; den globala befolkningen är till övervägande del urban istället för agrar. I Sverige fortsätter omflyttningen från glesbygder och mindre orter till storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö samt ett antal regionala huvudorter att öka. Mellan år 1995 och år 2005 minskade Sveriges glesbygdsbefolkning med nästan 10 procent, under samma period ökade befolkningen i tätorterna med drygt tre procent.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden är säker till år 2015 och inom överskådlig tid. I Sverige kan det bli mindre trendbrott på grund av till exempel statliga satsningar på områden med hög arbetslöshet, och konjunktursvängningar inom kvarvarande basnäringar. Likaså kan EU:s strukturfonder, gemensamma jordbrukspolitik samt den nationella regionalpolitiken på olika sätt fördröja avfolkningen av landsbygden. Den utflyttning som sker till tätortsnära landsbygd kan möjligen ses som en mottrend, men är sannolikt mer uttryck för en utbredd urbanitet. Förbättrade kommunikationer kan underlätta arbetspendling från landsbygd till städer, men på sikt kan höjda energipriser minska pendlingen. Utvecklingen av IT och Internet har skapat möjligheter att förlägga arbetsplatser i stort sett var som helst, dock har detta inte brutit urbaniseringstrenden, då de dynamiska mötesplatserna finns i städerna.

Drivkrafter till trenden

En mycket viktig drivkraft är strukturomvandlingen, med nedläggning av industrier eller utflyttning av produktion till länder med lägre kostnader. Till följd av den tekniska utvecklingen behövs allt mindre arbetskraft inom traditionella basnäringar som stål- och verkstadsindustri, gruvdrift, lantbruk och skogsbruk. Istället innebär forskning och teknisk utveckling att det bildas kluster inom till exempel Biotech, IT och tjänstesektorn, vilka koncentreras till större universitetsstäder som blir magneter för högutbildade. Städernas attraktionskraft som kreativa och dynamiska mötesplatser, bland annat undersökt av amerikanen Richard Florida, är en annan drivkraft.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Sverige blir ett allt mer delat land med tillväxtområden kontra avfolkningsbygder.
- Minskad användning av bebyggelse och miljöer i avfolkningsbygder leder till övergiven bebyggelse, rivningar och obrukade landskap.
- Krav på att hitta nya utkomstmöjligheter, som t.ex turism, i avfolkningsbygder.
- Konkurrensen mellan olika orter, städer, områden och regioner ökar vilket leder till satsningar på profilering; citybranding. Landsortskommuner satsar på livsstilar och upplevelser.
- Ökad exploatering i tillväxtregioner, som leder till förtätning av stadslandskapen, återanvändning av äldre bebyggelse och nya funktioner i till exempel industri- och hamnområden. Utbredda och flerkärniga storstadsområden utvecklas.
- Från att ha varit en befolkning med en identitet präglad av landsbygd blir majoriteten svenskar allt mer präglad av ett liv i städer och stadslandskap, vilket stärker det urbana kulturen och det urbana livet, som i sin tur ger en förändrad syn på kulturarvet.

3. De internationella kontakterna ökar och fördjupas

Internationella kontaktytor, utbyten och samarbeten ökar såväl på offentlig nivå som på individnivå i hela samhället. Statliga myndigheter, kommuner, företag och andra offentliga och privata organisationer har dagliga kontakter inom och utanför EU och har fler och fördjupade samarbeten. Resandet ökar och fler svenskar än någonsin vistas utomlands både för arbete och fritid. Antalet turister från utlandet i Sverige ökar och den gränslösa arbetsmarknaden inom EU har medfört att fler arbetstagare från andra länder än Sverige vistas i landet (se även trenden *Ökande privatiseringar...*). Förutom resandet och de fysiska kontakterna ökar de gränslösa virtuella kontakterna med bland annat globala communities, chattar och andra mötesplatser på Internet.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden är mycket stark och är säker på såväl kort som lång sikt. Beroende på till exempel höjda oljepriser, global terrorism och påföljande motåtgärder kan dock svackor uppstå. I Europa kan bakslaget för EU:s konstitution tolkas som en skepsis mot ökad integrering inom EU, medan det svenska motståndet mot EMU kan vara en liknande fenomen i Sverige, vilket i sig inte behöver betyda önskan om minskade internationella kontakter. Också främlings- eller invandrarfientlighet kan vara en motkraft till internationaliseringen, liksom den så kallade antiglobaliseringsrörelsen, dock är den senare i sig utpräglad internationell och gränslös.

Drivkrafter till trenden

Drivkrafterna till trenden är välkända, med globaliseringen inom alla näringar som motor, understödd av förbättrade kommunikationer (med till exempel lågprisflyg), IT-utvecklingen och Internet, EU:s utvidgning och integrering med nya finansieringsformer med mera.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Nationstillhörigheten (föreställningen om en enhetlig svenskhet) blir inte längre lika viktig för människors identitet.
- Med ökad samverkan internationellt och inom EU, med bland annat nya finansieringsformer, förändras fokus, prioriteringar, arbetsmarknad och metoder inom kulturarvsområdet.
- Arbetsmarknaden utvidgas i och med att aktörer inom det svenska kulturarvsområdet kan arbeta utanför Sverige. Detta kan leda till nya perspektiv med ökad förståelse för andras kulturarv samt förändrade förutsättningar för och mål i arbetet.
- Det internationella utbytet inom kulturarvsforskning och utbildning ökar.
- Fler internationella aktörer i Sverige inom kulturarvsområdet kan leda till ökad konkurrens och påverkar arbetsmarknaden. Konkurrensen och de internationella impulserna kan leda till att nya arbetssätt och metoder utvecklas, med höjd kvalitet och ökad professionalism, och kulturarvsområdet kan därmed stärkas. De nya aktörerna kan även medföra nya perspektiv med ny historieskrivning och forskning, fokus på andra kulturmiljöer och därmed ett rikare kulturarv.
- När fler och andra historieskrivare får genomslag i samhället förändras situationen för de offentliga aktörerna inom kulturarvsområdet. Kunskapsbyggandet liksom tolkningsföreträdet breddas och expertrollen förändras.
- Med ökad internationell samverkan och med ett ökat europeiskt eller globalt utbyte av varor och tjänster inom till exempel byggnadsvården förändras metoder och nya material införs vilket medför ökade behov av överblick, tillsyn och råd till byggbranschen, fastighetsägare och förvaltare.

4. Ökande privatiseringar, nya aktörer på en allt gränslösare marknad

Globaliseringen av ekonomin har medfört allt gränslösare marknader och rörlighet för tjänster, varor och kapital. Samhällsklimatet har också öppnat för allt fler möjligheter för privatiseringar av tidigare statliga eller offentliga verksamheter. Järnvägar, elkraft och telekommunikationer har avreglerats och konkurrensutsatts. Även hos myndigheterna finns en trend som innebär ökad marknadsorientering samt avgifts- och uppdragsfinansiering. Inom kulturarvsområdet har antalet aktörer ökat inom till exempel arkeologi, byggnadsvård och konservering.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden har varit mycket stark och kommer sannolikt att fortsätta till år 2015 i och med näringslivets och ekonomins globalisering. Fortsatt privatisering av den offentliga sektorn är trolig (se även trenden *Förändrade förutsättningar för den offentliga sektorn*).

Drivkrafter till trenden

Den världsomspännande globaliseringen av ekonomin driver på utvecklingen, likaså målen för den ekonomiska politiken inom EU och EMU. Utvecklingen inom IT och media underlättar för näringslivet och andra aktörer att påverka och sprida budskap till riktade målgrupper, likaså ökar lobbyarbetet gentemot politikerna. När det gäller ökad effektivitet och kvalitet i det offentliga arbetet ökar kraven från såväl allmänheten som statsmakterna och myndigheterna/organisationerna själva, vilket kan driva på utvecklingen mot intäktsfinansiering och privatisering.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Ökat antal privata aktörer och marknadsanpassning inom kulturarvsområdet kan leda till kommersialisering av kulturarvsområdet. På sikt kan detta påverka hur kulturarvet värderas och attityder till exempelvis handel med kulturföremål och användning av kulturmiljöer.
- Sponsringen av kulturarv och kulturarvsarbete kan på sikt komma att öka som ett resultat av fler samarbeten med privata aktörer i kombination med att resurserna för den offentliga sektorn blir allt knappare (se även trenden Förändrade förutsättningar för den offentliga sektorn).
- Ökad import (till exempel direktköp utomlands eller över Internet) bland annat av byggvaror till Sverige kan leda till att nya material används och att acceptansen för fler typer av material ökar. Det kan också bli ökad priskonkurrens och lägre priser på svenska material.
- Efterfrågan på myndighetskontroll av marknader och krav på certifieringar kommer att öka.
- Det övergripande ansvarstagandet marginaliseras i olika förvaltningar när små resultatenheter införs för att uppnå ökad effektivitet.

5. Upplevelseekonomin fortsätter att utvecklas

Upplevelseekonomin (från engelskans *Experience Economy*, där experience också står för de *erfarenheter* upplevelserna ger), baserad på underhållning (musik, film, spel), turism, äventyr och sport, fortsätter att utvecklas starkt, såväl globalt som nationellt, och tillhör nu basnäringarna i Sverige. Turistindustrin är en viktig del av upplevelseekonomin och utgör i dag 11 procent av världens samlade BNP. År 2005 passerade 800 miljoner passagerare internationella gränser på jakt efter reseupplevelser. År 2020 bedöms siffran dubblas till 1,6 miljarder och Europa förväntas som i dag vara den kontinent som tar emot flest besökare. Under de senaste femton åren har den utländska turismen till Sverige ökat med 80 procent, där genomsnittet för Europa är 68 procent. I olika regionala tillväxtprogram (RTP) framstår upplevelsenäringen eller turismen som en näring som ska driva på utvecklingen i län och regioner med svag tillväxt. I LRF:s kampanj år 2006 lyfts landsbygden fram som ett upplevelselandskap istället för ett produktionslandskap. Enligt ETOUR (European Tourism Research Institute) har efterfrågan på kulturarvsturism ökat och nu gått om naturturismen.

Medieproduktioner som månadsmagasin och tv-program med inriktning mot livsstilar, resande, boende, inredning, historia och antikviteter, trädgård, hälsa och rekreation ökar i både antal och upplaga.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

När det gäller hela upplevelseekonomin finns det inget som tyder på att utvecklingen kommer att mattas av inom överskådlig tid, men den kommer att växa olika snabbt i olika delar av världen. Till exempel kan den allt starkare ekonomin i Indien och Kina leda till ännu högre tryck på turism- och upplevelsenäring även i Sverige. Ökade kostnader för transporter och resor (oljepriser, skatter) kan på sikt minska besöksnäringens ökning, likaså kan terrorhändelser och naturkatastrofer ge tillfälliga trendbrott.

Drivkrafter till trenden

Den tekniska utvecklingen, särskilt inom IT och kommunikationer, är en övergripande drivkraft till utvecklingen av många upplevelsebaserade produkter och tjänster. Rörligheten och resandet i samhället ökar även på grund av förbättrad ekonomi och billigare transporter. I världens utvecklade ekonomier blir fritiden allt viktigare och kraven på innehållet höjs.

Enligt en svensk attitydundersökning är det viktigaste för dagens ungdomar att ha *roligt* (se även trenden *Värderingar, engagemang och prioriteringar...*). I samband med pågående omstrukturering av näringar söker regioner och lokala samhällen nya profiler, näringar och identiteter för att överleva och har möjlighet att finansiera satsningar och projekt med hjälp av bland annat EU:s strukturfonder (se även trenden *Omflyttningen från landsbygden...*).

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Den internationella kulturarvsturismen ökar kraftigt varvid svenskt kulturarv och svenska kulturmiljöer blir allt viktigare i marknadsföring och som besöksmål. Service och information kommer att behöva förbättras och byggas ut.
- Landskap som tidigare använts för livsmedelsproduktion övergår i allt högre utsträckning till att användas för rekreation och upplevelser av olika slag.
- Kulturarvet blir en efterfrågad faktor i en god livsmiljö, vilket kan leda till ökat intresse för bevarande med ökat lokalt engagemang och större genomslag för kulturarvsfrågor i kommunernas fysiska planering.
- Kulturarvet används som fond vid historiska spel, festivaler och marknader och som utgångspunkt för upplevelser och äventyr.
- Ökat användande av kulturmiljön och kulturarvet som bas för upplevelser kan också leda till ökat kunskapssökande om kulturarv och kulturmiljö samt krav på tillgänglig kunskap och utvecklad teknik för förmedling och kommunikation.
- Ny pedagogisk iscensättning av kulturarvet och kulturmiljöerna blir allt viktigare, därmed ökar också kraven på den pedagogiska verksamheten och nya yrkesroller kan växa fram.
- Kulturarvet används som näringsresurs vilket medför ökat bruk och ökade arbetstillfällen.
- Med ökad användning kan slitage och förändringstryck öka, men sannolikt förbättras också resurserna för den långsiktiga förvaltningen.
- Efterfrågan på oexploaterade kulturarv ökar och berättelsen om platsen och dess människor hamnar i centrum.

6. IT integreras allt mer i vardagslivet

Informationstekniken påverkar allt mer hur vi lever våra liv. Med hjälp av till exempel Internet och mobiltelefoni ökar rörligheten och tillgången till information och kunskap, underhållning och kontakter; livsstilen blir rörlig och gränslös. Mobiltelefonen blir kombinerad dator, TV, musikspelare/radio och GPS. Allt fler har bredband och trådlös uppkoppling – i hemmet, på arbetsplatsen, på offentliga platser och i skogen. Vi kan utföra alla ärenden, få tag på all tänkbar information och leva hela vårt sociala liv via det trådlösa bredbandet. Efter det traditionella Internet kommer Web 2.0 med ökad interaktivitet där användaren har kontroll över sina egna data och går över från att konsumera till att också producera och kontrollera innehållet (jämför Wikipedia, bloggar).

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden är mycket säker till år 2015 och under överskådlig tid såvida det inte inträffar en global katastrof. Än så länge är dock trenden mycket ojämnt fördelad över världen och även inom de utvecklade länderna. De mottrender som finns kan härröra från den teknikrötthet och stress som uppstår när alla är tillgängliga överallt i ett ökande samhällstempo. Detta kan till exempel ta sig uttryck i mobilfria zoner, IT-fria retreats, ökat intresse för hantverk och andra "autentiska" aktiviteter.

Drivkrafter till trenden

Det finns mycket starka kommersiella intressen i trenden, med viktiga aktörer som Google och Microsoft som driver på och utvecklar tjänster och teknik. Även spelbranschen och informationsägare som musik- och filmbolag, samt icke-kommersiella aktörer som arkiv, bibliotek och museer, har stora intressen i utvecklingen. I samband med den tekniska utvecklingen ökar de allmänna kraven på digital tillgänglighet och interaktivitet. En annan drivkraft är det IT-politiska målet om ett hållbart informationssamhälle för alla. Statsförvaltningen ställer också krav på allt mer ekonomiskt rationell och tillgänglig offentlig sektor; 24-timmarsmyndigheten, och därmed på utvecklade IT-tjänster.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Kraven på digital tillgänglighet och delaktighet ökar vilket gör att dialog och kommunikation i praktiken blir allt viktigare. Tolkningsföreträdet breddas.
- Användaren skapar själv eller är med och skapar innehållet i databaser, på hemsidor, på hemsidor och i bloggar (User-/Community-generated Content).
- Det utökade informationsflödet med ny teknik, Internet, GIS med mera innebär nya förutsättningar för ökad kunskap, ökat intresse och tillgängliggörande av kulturarvet.
- Det ökande informationsflödet gör att det blir allt viktigare att få tillgång till "rätt" information; den blir individualiserad och kraven på kvalitetssäkring av informationen ökar.
- Varumärken blir viktigare.
- Virtuella besök kan delvis ersätta de fysiska, vilket kan innebära att det autentiska (fysiska) får ett mervärde och blir attraktivare. På liknande sätt blir personlig service och IRL (In Real Life)-möten exklusivare och värderas högre.
- Grupper av människor som inte kommer att kunna nyttja den nya tekniken riskerar att missa delar av utvecklingen på kulturarvsområdet.

7. Befolkningen blir allt heterogenera

Sveriges befolkning blir allt mer heterogen. I Sverige finns i dag grupper och individer med olika och blandad etnisk, social, religiös, sexuell, kulturell, ekonomisk och annan tillhörighet eller orientering. De många kulturer som finns i det heterogena samhället särskiljer sig från de mer homogena normer och ideal som präglade den tidigare idén om nationalstaten. Olika grupper och individer blir också allt mer synliga i samhället, och det finns många exempel på en ökad medvetenhet om att Sverige är ett mångfasetterat land. Bland dessa märks till exempel riksdagens formella erkännande av fem nationella minoriteter år 1999 och inrättandet av Homo, Jämo, DO, HO, men också i att tillgänglighetsfrågorna blir allt mer uppmärksammade, i offentliga utredningar som Makt, integration och strukturell diskriminering eller i statliga satsningar som Mångkulturåret 2006. Författare och andra aktörer (exempelvis tidningen Gringo) som skildrar eller specialiserat sig på kulturell mångfald har stora framgångar och röner mycket uppmärksamhet. Det heterogena samhället är dock samtidigt ett polariserat samhälle där det existerar såväl segregation som diskriminering.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden är säker. Det finns i dag krafter som verkar emot ett mer heterogent eller "mångkulturellt" och öppet samhälle. Sådana krafter kan på sikt växa och yttra sig i politisk populism, nationalism och konservatism med krav på ett kulturellt mer enhetligt samhälle. Dock tyder inget i dag på att dessa krafter skulle kunna bryta utvecklingen mot ett allt mer heterogent samhälle som beskrivits ovan.

Drivkrafter till trenden

En övergripande drivkraft är den ökande migrationen som är en mycket stark trend globalt, inom Europa och i Sverige. Individualiseringen är en stark och långvarig trend som driver på utvecklingen mot det heterogena samhället.

Resandet; den ökade rörligheten och ökade kontakter fysiskt och virtuellt; den mobila och gränslösa livsstilen, har också ökat kunskaperna och öppenheten för olika kulturer och levnadssätt. I Sverige och i många andra länder finns det också en ökad politisk medvetenhet för ett mångkulturellt samhälle och en vilja att ta sig an de frågor som detta för med sig.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Kulturarvet omvärderas (se även trenden *De internationella kontakterna...*) när olika grupper definierar sitt kulturarv och skapar nya berättelser.
- Den nationella identiteten kommer att breddas och ges en mer differentierad innebörd.
- Vissa grupper och/eller kulturer kommer inte till uttryck.
- Konflikterna mellan olika grupper i samhället kan öka; kulturarvet kan i högre grad komma att används som maktmedel av bland annat främlingsfientliga grupper.
- Betydelsen av tillgänglighet till kulturarv och kulturmiljöer, ökar både i fysiskt och i intellektuell bemärkelse.
- Kulturmiljösektorn måste arbeta tillsammans med en större bredd av intressegrupper, föreningar och samfund än den gjort tidigare.

8. Värderingar, engagemang och prioriteringar förändras allt snabbare

Svenskarnas värderingar och normer förändras i snabb takt; från att ha varit regelstyrda och lojala har svenskarna blivit mer ifrågasättande, aktivistiska, öppna och fått ett allt friare förhållningssätt till regler och normer. Sedan World Values Survey började sina undersökningar 1981 har inget annat land förändrats i så snabb takt som Sverige ifråga om grundläggande värderingar och politisk kultur. Svenskarna har gått om bland annat italienare, amerikaner och engelsmän när det gäller obenägenheten att följa gällande lagar, regler och normer. En undersökning av ungdomars värderingar visar att de förändrats från att hälsa, jobb och utbildning prioriterats mycket högt (1990) till att man prioriterar att ha roligt, umgås med vänner (ofta via nätet) och ha gott om pengar (se även trenden *Upplivsekonomin fortsätter att utvecklas*). Politik och ideellt engagemang i traditionella former hamnar allra längst ner på intresseskalan (2006).

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden att svenskarnas värderingar förändras har pågått i ett par decennier och är fortfarande stark, men svårare att bedöma på längre sikt. Men en möjlig slutsats av undersökningen om ungdomars intressen och prioriteringar är att dessa kan hålla i sig och öka till år 2015. En reservation mot detta är dock den så kallade livsfasförskjutningen som handlar om att ungdomar blir vuxna senare i dag och som innebär att man därför inte kan dra alltför långtgående slutsatser om samhällsutvecklingen baserat på hur ungas attityder ser ut i dag.

Det finns under de allra senaste åren tecken på motreaktioner till trenden, till exempel krav på skärpt kontroll vid sjukanmälningar, vidgade befogenheter för polisen och på ökad ordning i skolan. Aktivisterna i "den globala rättviserörelsen", företrädesvis unga människor, är betydligt mer politiskt aktiva än befolkningen som helhet och har högre valdeltagande.

Drivkrafter till trenden

Övergripande drivkrafter till värderingsförändringar i västvärlden är välfärdsutvecklingen och till viss del utvecklingen inom IT och annan teknik. Utvecklingen inom IT och ökat resande driver på upplösningen av geografiska och kulturella gränser och skapar nya kulturer med nya normer och värderingar. Likaså driver teknikutvecklingen på tempot i samhället, ger ökade krav på snabba resultat och mindre tålmod med de traditionella långsamma demokratiska processerna. Den globala kommersialiseringen påverkar många människors attityder.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Ökad interaktivitet och deltagande i den politiska debatten hos allmänheten, man framför sina egna åsikter, till exempel i bloggar (se även trenden *IT integreras allt mer i vardagslivet*), vilket medför ökad men allt mer splittrad och oöverskådlig debatt.
- Nya sätt utvecklas för att påverka makthavare – lobbying blir allt vanligare och mer accepterat även inom kulturarvsområdet.
- Större variation i värderingar och attityder med ökad mångfald medför fler definitioner av kulturarvet.
- Engagemang uppstår för andra frågor än de som nu är på dagordningen. Lokala frågor kan vara globala ("glocalization"). Enstaka sakfrågor istället för partipolitiskt grundade blir viktigare.
- Engagemanget mot enskilda förändringar i kulturmiljön kan bli starkare medan det långsiktiga engagemanget för kulturarvet som utvecklingsresurs kan minska.
- Det blir svårare att rekrytera människor till de traditionella formerna av ideellt arbete, det föreningsbaserade kulturarvsarbetet minskar eller sker i andra former (till exempel i nätverk och i fysiska eller virtuella rollspel).

wake up

The City
[illegible graffiti]

9. Intresset för miljöfrågor, i synnerhet klimatfrågan, ökar

Intresse och genomslag inom politik och media för den pågående klimatförändringen och dess möjliga konsekvenser har ökat kraftigt under de senaste åren. Detta gäller såväl inom Sverige som i EU och globalt (även i USA). I detta sammanhang har troligen också intresset för andra miljöfrågor ökat. Exempel på informationsflödet och arbetet med klimatfrågan är EU:s kampanj "Du påverkar klimatförändringen" år 2006 med webbplatsen "Climate Change" för information och opinionsbildning. I Europa och andra delar av världen fortsätter arbetet i enlighet med Kyotoprotokollet. I svenska och internationella media finns ett överväldigande antal artiklar och debatten omkring klimat- och miljöfrågorna intensifieras. I USA har intresset för klimatförändringen och utvecklingen av alternativa energikällor ökat efter orkanen Katrina, men också som en följd av de höjda oljepriserna och det faktum att oljan kommer att sänka. Till exempel har delstaten Kalifornien som mål att bli världsledande i att begränsa utsläppet av växthusgaser.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Trenden är mycket säker på 15 års sikt och längre, förutsatt att klimatförändringen inte avtar eller motbevisas vetenskapligt. Dock finns det finns parallella utvecklingar som hindrar utvecklingen mot det hållbara samhället och även kan tyda på bristande engagemang och intresse för utvecklingen. Till exempel ökar konsumtionen av olja och andra fossila bränslen (industriländernas samlade utsläpp av växthusgaser ökade med 1,4 procent under år 2004) och industrialiseringen fortsätter i utvecklingsländerna. I USA finns stort intresse för att utvinna flytande bränsle ur stenkol, vilket innebär att många kollobbyister försöker påverka klimatdebatten.

Drivkrafter till trenden

Den viktigaste drivkraften är den globala uppvärmningen, som forskarsamhället nu är överens om. Klimatrelaterade naturkatastrofer som stormen Gudrun och orkanen Katrina är händelser som ökat uppmärksamheten och debatten i media omkring växthuseffekten. Framtida katastrofscenarier i debatt, media och underhållning ("The Day after Tomorrow", "The Inconvenient Truth") driver på intresset för klimatfrågan. Medvetenheten om att oljan kommer att sina inom en snar framtid ökar intresset för förnyelsebar energi.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Ökad efterfrågan på alternativa energikällor, leder till att landskapet används allt mer för produktion av förnyelsebar energi. Det öppna landskapet planteras igen med energiskog och befintliga skogsmarker förtätas. Vindkraftverken byggs ut kraftigt, vilket medför intressekonflikter med kulturmiljö- och naturmiljövärden (exempelvis riksintresseområden och nationalparker) på ena sidan och miljö- och energipolitiska på den andra.
- Den ökade uppmärksamheten och medvetenheten om klimatförändringarnas långsiktiga påverkan på natur- och kulturmiljöer (med ändrad flora och fauna, översvämningar, ökad nedbrytning av material) medför förstärkta resurser för forskning och beredskap för skyddsåtgärder.
- Viljan till omställning till det hållbara samhället ökar, varvid kulturmiljöområdet allt mer kan komma att ses som en del av "hållbarhetsområdet" och integreras helt i miljöarbetet. Detta kan antingen leda till att kulturmiljösektorn får högre status och ökade resurser, eller att den "drunknar" i natur- och miljöområdet och marginaliseras.
- Vad betyder ingreppen i landskapet? Behoven av nya etiska eller moraliska begrepp, en "miljömoral", ökar.
- Krav på minskad energiförbrukning medför åtgärder i befintlig bebyggelse. Därmed ökar efterfrågan på antikvarisk kunskap och kompetens. Om kunskap och kompetens saknas kan det bli negativ påverkan på de värden som finns i kulturmiljöerna.

10. Förändrade förutsättningar för den offentliga sektorn

Kraven på effektivitet, tillgänglighet och kvalitet i den offentliga förvaltningen ökar från såväl allmänheten som statsmakterna. Utvecklingen går också mot att myndigheterna blir färre men större och att det totala antalet statliga anställda minskar. De 1394 myndigheterna som fanns 1990 hade år 2005 reducerats till 552 stycken. Denna utveckling fortsätter medan resurserna för den offentliga sektorn i framtiden kan komma att bli allt knappare, då befolkningen åldras, allt färre ska försörja allt fler och skatteunderlaget troligen minskar.

Trendens uthållighet och eventuella mottrender

Kraven på förändring och effektivisering av de offentliga institutionerna kommer att fortsätta som en följd av att det övriga samhället och befolkningen förändras i allt snabbare takt. Trenden med offentliga besparingskrav har varit stark sedan 1990-talet, men mattats av något under pågående högkonjunktur. Dock är det troligt att den fortsätter och accelererar inom några år, delvis beroende på konjunkturcykler men också på den förutsägbara och likaledes cykliska demografiska utvecklingen. I nuläget är de offentliga finanserna dock mycket goda med överskott i den statliga budgeten och i många kommuner (2005). Arbetslösheten minskar något på grund av högkonjunkturen (augusti 2006). Nativiteten är i Sverige för närvarande relativt hög och ökad invandring kan komma att motverka ålderspyramiden. Inom vissa delar av den offentliga förvaltningen, till exempel utbildningsområdet, växer antalet anställda.

Drivkrafter till trenden

1990-talets ekonomiska kris har i samband med värderingsförändringar (ökad marknadsorientering, se även trenden *Ökande privatiseringar...*) satt igång och drivit på utvecklingen mot en mindre och effektivare offentlig sektor. En övergripande och prognostiserbar drivkraft är den demografiska utvecklingen i västvärlden med en ökad andel äldre, låga födelsetal i förhållande till dödligheten och livsfasförskjutning där man börjar arbeta och reproducera sig senare i livet. Detta medför en åldrande befolkning och i framtiden ett minskande skatteunderlag. Strukturomvandlingen i näringslivet medför att få nya jobb skapas trots högkonjunktur (sysselsättningslös tillväxt) med till synes permanentad hög arbetslöshet som följd. Sammantaget kommer de offentliga finanserna i Sverige och stora delar av den övriga industrialiserade världen att utsättas för stora påfrestningar tiden framöver.

Konsekvenser för kulturarvsområdets utveckling

- Ökat fokus på tillväxt och ökat marknadstänkande i samhällsstyrningen.
- Nedskärningar för statliga myndigheter, minskade offentliga bidrag; kulturarvsområdet minskar eller privatiseras, vilket medför nya aktörer (se även trenderna *De internationella kontakterna...* och *Ökande privatiseringar...*).
- Beroendet av ideellt arbete inom kulturmiljöområdet ökar.
- Fler aktörer (såväl privata som offentliga och ideella) ger ett mer vidgat och mångfasetterat kulturarvsbegrepp med nya bevarandeideologier.
- Det blir allt viktigare att prioritera i uppdraget.
- Kraven ökar på en effektiv samverkan mellan offentliga aktörer i kulturarvsarbetet. Kommunernas roll blir än viktigare.
- Utvecklingen går mot färre och större myndigheter.

Konsekvenser för kulturarvsområdet

I följande kapitel redovisas i sex avsnitt de konsekvenser för kulturarvsområdet som det föregående kapitlets tio trender sammantaget bedöms ge upphov till. De sex avsnitten har tillkommit genom att samtliga konsekvenser för varje trend sorterats, värderats och prioriterats efter det område de rör sig inom. Konsekvenserna har tillsammans med tillståndsbeskrivningen lett fram till de utmaningar som kulturpolitiken inom kulturarvsområdet bedöms stå inför. Liksom trenderna ses konsekvenserna i ett framtidsperspektiv fram till 2015. De ska alltså ange troliga utvecklingar av kulturarvsområdet under de närmaste tio åren.

1. En mångfaldig kulturarvssyn

Europasamarbetet, det ökade internationella samarbetet och den utvidgade arbetsmarknaden innebär nya aktörer i Sverige såväl som svenska aktörer i andra länder. Detta kan antas på sikt leda till vidgade perspektiv på kulturarvet och kulturarvsarbetet.

Fram till 2015 förändras Sverige geografiskt med nya regioner som får en annan betydelse. Aktörerna på den regionala nivån ges sannolikt nya uppdrag. Sverige får allt mer utpräglade regionala tillväxtområden och avfolkningsbygder. Lokalt kan gränserna bli allt skarpare mellan områden med hög och låg status. Ett heterogent samhälle med allt fler, synligare och mer differentierade kulturer, medför att nationstillhörigheten och idén om en enhetlig "svenskhet" inte längre blir lika relevant. Mångfalden ger större variation i samhällssyn, attityder, värderingar, kulturella referenser och kompetenser. Ett tidigare mera enhetligt värderings- och normsystem i samhället förändras och ersätts av ett flertal olika värderingar och normsystem, som växer fram och etableras i olika grupper och i skilda sammanhang.

I ett samhälle med många olika referenser och influenser kommer kraven sannolikt att öka på att kulturarvssektorns arbete representerar alla samhällsmedborgare och är angeläget för alla. I och med att olika perspektiv lyfts fram kommer kulturarvet att omdefinieras och omvärderas.

Ett heterogent men även mer polariserat samhälle medför också skärpta förutsättningar, där kulturarvet i ökad omfattning kan komma att användas som redskap av olika grupper. Kulturarvet kan, beroende på vem som anser sig ha tolkningsföreträde och hur det definieras, användas på olika sätt. En tänkbar användning av kulturarvet är som maktmedel med olika motiv och syften, där uppfattningen om ett entydigt kulturarv kan utgöra ett argument för till exempel en återgång till traditionella "svenska" värden. Även utrymmet för skapandet av regionala, lokala och andra identiteter i olika sammanhang ökar troligen med denna utveckling.

2. Ett landskap i förändring

Strukturomvandlingen i samhället innebär bland annat allt storskaligare jordbruksföretag, nedläggning av företag, avfolkning av landsbygden och krav på att hitta nya utkomster. Landskapet övergår allt mer från att producera föda åt människor och djur till att bli bas för produktion av upplevelser och av förnyelsebar energi så som energigrödor och vindkraft. Detta medför att landskapen och dess kulturmiljöer i framtiden sannolikt kommer att se märkbart annorlunda ut. Till exempel innebär avfolkningen i vissa delar av landet problem med att klara förvaltningen av kulturmiljöerna. Med de människor som flyttar försvinner det aktiva brukandet samt värdefull kunskap och kompetens. Denna utveckling är viktig för kulturmiljösektorn att följa eftersom den både har potential att förändra kulturlandskapet radikalt och för med sig möjligheter att öka kulturarvets angelägenhetsgrad inom andra sektorer som till exempel naturvården, turismsektorn och samhällsplaneringen i stort.

Det höga förändringstrycket i stadslandskapen med förtätning och ombyggnation förändrar i snabb takt stadsbilden och det offentliga rummet. Det leder också till att städer med förorter sprids ut i vidsträckta flerkärniga områden. Mer radikala stadsbyggnadsformer och extrema formspråk är ett trendbrott mot de senaste decenniernas stadsbyggnadsideal och en utveckling som även den gör tydliga avtryck i stadsbilden.

Energiomställningen och omställningen till ett hållbart samhälle med krav på minskad energiförbrukning påverkar det byggda kulturarvet. Omställningen kan innebära till exempel ökade krav på isolering, införande av nya material och installationer av nya värmekällor. Ett förändrat klimat kommer också på lång sikt att påverka det fysiska kulturarvet i form av ökad nedbrytning och översvämningar samt ändrad flora och fauna. Detta ger stora konsekvenser för bevarandet och tillvaratagandet av kulturarvet och innebär utmaningar för kulturmiljösektorns arbete. Bland annat kommer stora krav att ställas i fråga om kunskapsbasen för kulturmiljöarbetet.

När landskap förändras skapas nya kulturarv, och i och med en ny eller intensifierad användning ökar möjligheterna till bevarande och bruk för delar av kulturarvet. Andra kulturarv riskerar att i snabb takt försvinna. Förändringstakten i landskapen är i dag högre än någonsin. Det innebär att fler aktörer, tillsammans med den befintliga kulturarvssektorn, i framtiden måste ta ett gemensamt ansvar för bevarande och tillvaratagande av kulturarvet.

3. En förändrad syn på kulturarvet som resurs

Nya aktörer inom kulturarvsområdet har skilda drivkrafter, målsättningar, yrkestillhörighet och utbildningsbakgrunder. Med dessa kommer fram till år 2015 nya influenser att påverka såväl kulturarvsarbetet som den fysiska miljön.

Metoder och arbetssätt utvecklas och det kan också bli en förändrad och utvecklad syn på kulturarvet som resurs för till exempel upplevelsebaserad besöksnäring och underhållning som dataspel och film.

Ett ökat fokus på kulturarvet som resurs för samhällets tillväxt, bland annat som föremål för utveckling av turism eller annan nöjesindustri, leder till att kulturarvet allt oftare blir en vara som andra kommersiella produkter. Bland annat riskerar miljöerna att anpassas eller "Disneyfieras" allt oftare för att motsvara människors krav på allt häftigare upplevelser. Denna utveckling aktualiserar viktiga frågor om autenticitet, historiebruk och om effekterna av ett ökat förändringstryck i kulturmiljön. Kulturmiljöer som inte lyfts fram på ett medvetet sätt hamnar i skuggan av mer uttrycksstarka miljöer. Det kommer att betyda att berättelsen blir mycket viktig, både till innehåll och hur den levandegörs för att nå fram.

När kulturarvet och kulturmiljöerna används som offentlig, kommersiell och ideell resurs för olika upplevelser, görs nya tolkningar. Därmed skrivs ny historia som rymmer nya perspektiv och som kan berika det samlade kulturarvsarbetet.

Resultatet av ett utvecklat kommersiellt bruk av kulturarvet kan bli såväl överexploateringar som idealiseringar, men kan också innebära att autenticitet hos kulturarvet värderas på ett nytt sätt. Autenticiteten kan bli något ännu mer unikt, men kommer i själva verket vara ett av flera alternativ i ett framtida vidgat och mångfasetterat kulturarvsarbete.

I en allt rikare flora av olika slags information, kunskapsmängder och tolkningar kommer behoven av kvalificerat stöd i informationsinhämtning, kvalitetssäkring och analyser att öka (se även konsekvensen *En breddad kunskapsproduktion*).

En ökad kommersiell men också ideell sponsring och finansiering kan påverka kulturarvssektorn framöver, då det är svårare att styra verksamhet som har finansiärer med egna drivkrafter och mål. När antalet intressenter ökar i framtiden kan det bli parallella styrningar av verksamheterna med risk för suboptimering. Resultatet blir minskad överblick och kontroll för kulturarvssektorn, men det kan också leda till ökad marknadsanpassning, resultatriktning och effektivisering (se även konsekvensen *Nya krav på myndigheter*).

Det ökade bruket av kulturmiljöerna, till exempel för upplevelser, leder till ökat slitage. Det kan även medföra krav på nya kompetenser i en aktivare förvaltning där konservatorer, antikvarier och andra nya grupper av kulturarvsaktörer får fler uppdrag. Också med ökad privatisering och internationalisering, samt det faktum att allt fler ser en möjlig utkomst i kulturarvet, följer nya aktörer. Privata och internationellt verksamma antikvarier, hantverkare, konservatorer, arkitekter, förlag, upplevelseproducenter och sponsorer är några exempel. Fler privata, halvoffentliga och nya aktörer, med delvis nya angreppssätt, synsätt och metoder, kan i framtiden komma att ingå i en betydligt bredare kulturarvssektor. De offentligt finansierade institutionerna som i dag finns inom kulturarvsområdet kommer troligen att få, eller själva behöva utveckla, nya roller i förhållande till de många aktörerna och deras verksamheter. Det kommer på sikt också att väckas frågor om huruvida även de offentligt finansierade aktörerna inom kulturarvsområdet i ökad utsträckning ska ta betalt för sina tjänster.

Gränsdragningen för fysiskt och innehållsligt slitage på kulturarvet i förhållande till nya bruk kommer att troligen att aktualiseras och prövas allt mer. När autenticiteten i framtiden blir ett av flera "alternativ" kommer nya sätt att arbeta med kulturarvet krävas bland annat när gäller värdering och urval.

4. En breddad kunskapsproduktion

I ett framtida samhälle kan olika individer och grupper få större möjligheter att komma till tals. De kommer troligen i större utsträckning kräva att få uttrycka sina åsikter, samtidigt som de själva fyller på och kontrollerar kunskapsbanker och databaser. Med denna utveckling ser förutsättningarna för och kraven på myndigheternas verksamhet ut att förändras (se även konsekvensen *Nya krav på myndigheter*).

Inom kulturarvsområdet sker kunskapsuppbyggnaden i allt större utsträckning av andra än de offentligt finansierade aktörerna. Brukare av kulturarvet, som till exempel Internetanvändare och rollspelare, kommer fram till 2015 i allt högre grad att själva producera och kontrollera innehållet exempelvis på hemsidor och i databaser. Även här finns nytt utrymme för användning av kulturarvet som redskap för identitetsskapande.

Historieskrivning och forskning kommer i framtiden att riktas mot andra och fler kulturmiljöer än de som definierats av kulturmiljösektorn. När fler grupper är med och skriver historia kommer kulturarvssektorn att dela tolkningsföreträdet med andra. Det kommer sannolikt att innebära att myndighetsrollen i kulturarvsarbetet behöver utvecklas och renodlas. En breddad historieförproduktion ger ett vidgat kulturarvsbruk men också ett mångfasetterat kulturarvsbegrepp, kanske med en mångfald bevarandeideologier i samhället som existerar samtidigt.

Betydelsen av tillgänglighet till kulturarvet kommer att öka kraftigt, såväl i betydelsen fysisk åtkomst och bättre förståelse som att kulturarvet ska göras angeläget för allt fler.

5. Ett ökat behov av kvalitetssäkrad kunskap

I ett utvecklat och globaliserat framtida informationssamhälle finns information i överflöd. De ökande kraven på att kvalitetssäkrad information ska finnas lätt tillgänglig, i kombination med en i princip oändlig informationsmängd, gör att det blir viktigt för myndigheterna att ha ett starkt varumärke (se även konsekvensen *Nya krav på myndigheter*). Det ställer också krav på myndigheternas förmåga att kommunicera med sin omgivning och tillhandahålla efterfrågad information.

Den nya tekniken, med GIS och Internet, öppnar för olika sätt att tillgängliggöra och sprida kunskaper om kulturarvet. Allt fler är, eller gör anspråk på att vara, delaktiga i insamling och publicering av information och i uppbyggandet av ny kunskap kring kulturarv och kulturmiljö. Förvaltare, hus- och markägare, byggbranschen och besöksnäringen levererar nya kunskaper om kulturarvet. Efterfrågan ökar också på "rätt" information, det vill säga information och kunskap som är individ- eller organisationsanpassad.

Ökad datatillgång och en allt mer sofistikerad teknik för dokumentation och analys av kulturarvet betyder inte per automatik ökad kunskap. Men de nya möjligheterna att snabbt ställa samman ny kunskap och stora mängder av information förändrar förutsättningarna för forskningen. Det ändrar också förutsättningarna för analys och sammanställning i kulturarvsarbetet.

I ett allt mer högteknologiskt, gränslöst och upplevelsebaserat samhälle antas kraven öka på visualiseringar och andra gestaltningar av kulturarvet och kulturmiljön. Digitala gestaltningar kan medföra att de virtuella besöken kan ersätta de fysiska. I ett allt mer digitaliserat framtida samhälle kan den autenticitet som upplevelsen av en kulturmiljö på plats eller personlig service och IRL-möten (In Real Life) innebär, värderas högre.

6. Nya krav på myndigheter

Med ökad internationalisering och fler aktörer i ett heterogenare framtida samhälle blir många områden svårare att överblicka för de statliga myndigheterna. Nya samarbeten och former för samverkan över gamla gränser och med nya aktörer kommer att bli vanligare i framtiden, exempelvis i form av nätverk av olika slag. Regionalisering med delvis förändrad förvaltningsmässig ansvarsfördelning kan leda till ökad tydlighet såväl gentemot medborgarna, som mellan myndigheterna i fråga om vilken aktör som styr över och vem som ansvarar för vad. Samtidigt kan mångfalden som detta medför göra det svårt att överblicka vissa verksamheter. Behovet av kontroll av marknaden med hjälp av certifieringar och standarder kan komma att öka. Detta ställer nya krav på flexibilitet och på en tydlig gränsdragning mellan olika aktörers roller och ansvar.

I ett samhälle som drivs allt mer av individbaserat och interaktivt engagemang förändras förutsättningarna för myndigheterna och den offentliga sektorn. Åsikter uttrycks i bloggar, chattar, genom olika aktioner och i andra alternativa former och arenor. Allt fler lobbygrupper försöker påverka myndigheternas verksamheter. Att allt fler intressegrupper på detta sätt gör anspråk på att vara med och påverka kan innebära en delvis ny situation även för kulturarvssektorn.

Förutsättningarna för myndigheterna kommer att förändras i framtiden i och med medborgarnas krav på tillgänglighet, genomsiktighet och effektivitet. Detta påverkar utformningen av regeringens politik för förvaltningsutvecklingen. Försvärad nationell och internationell överblick förändrar förutsättningarna för myndigheternas samordning och kontroll och kan bland annat leda till ökad variation i hanteringen av kulturmiljöer i olika regioner (se även konsekvensen *En breddad kunskapsproduktion*).

Samtidigt som kraven på myndigheterna från såväl statsmakterna som allmänheten ökar fram till 2015, blir sannolikt resurserna till den offentliga sektorn knappare då färre arbetar och skatteunderlaget minskar. Denna utveckling kan leda till att myndigheter läggs ner eller slås ihop och att nya myndigheter uppstår. Det kan också leda till att attityderna gentemot och förtroendet för det traditionella samhällssystemet och dess institutioner minskar. Det blir då allt viktigare att uppdrag, ansvarsfördelning och myndighetsroll är tydliga och att prioritera i verksamheten.

Kulturpolitikens utmaningar inom kulturarvsområdet

Människor skapar, använder och tolkar historia och kulturarv. Det är människors inställning och agerande som i grunden avgör hur kulturarvet och kulturmiljön kan tillvaratas och hur historia kan användas.

Kulturarvet har potential att ge alltifrån perspektiv på vår samtid och våra livsvillkor, till attraktiva livsmiljöer, ekonomisk utkomst och konkurrensfördelar. Kulturarvet är mångfasetterat, och bruket av historia och kulturarv är varierat, mångsidigt och motsägelsefullt. Kulturarvssektorns arbete ska därför bedrivas på ett sätt som gör kulturarvet angeläget, tillgängligt och användbart för alla. Arbetet ska skapa utrymme för en mångfald av berättelser och representera samhällsmedborgarna. Det ska ta tillvara och ge utrymme för människors egen kraft och egna initiativ att använda kulturarv och kulturmiljö på ett mångsidigt och hållbart sätt. Denna idémässiga utveckling inom kulturarvssektorn där människan är i centrum för kulturarvsarbetet har bland annat kommit till uttryck i arbetet med Agenda kulturarv.

I denna omvärldsanalys beskrivs framtida förutsättningar. För att kulturarvsområdet på ett framgångsrikt sätt ska kunna möta dem är RAÄ:s bedömning att följande tre utmaningar inom kulturarvsområdet måste tas om hand av regeringen i kulturpolitiken. I tio punkter preciseras vad som krävs av regeringen för framtidens kulturarvsarbete.

1. Höja beredskapen för att hantera landskap i förändring

Kulturarvets förvaltningsförutsättningar är starkt knutna till samhällsutvecklingen i stort. Det betyder att huvuddelen av de frågor som har betydelse för kulturarvets tillvaratagande och utveckling ligger utanför kulturarvssektorns direkta inflytande. Men för att landskapet ska kunna fortsätta att berätta om historia och bidra till en rik livsmiljö, samtidigt som det förändras och utvecklas i allt snabbare takt, behövs ett brett ansvarstagande hos olika aktörer i samverkan. Såväl professionella som övriga aktörer behöver tillgång till verktyg som ger förutsättningar för ett ansvarstagande för kulturarvets värden i landskapet.

Behoven av kunskap ökar om hur och varför landskapet förändras. Metoderna för värdering och långsiktigt bevarande och brukande av kulturmiljöer och kulturföremål behöver utvecklas och förnyas.

Utmaningen innebär att:

- Stödja utvecklingen av metoder och redskap för ett långsiktigt hållbart tillvaratagande av kulturmiljöer. Dessa ska ta sin utgångspunkt i en helhetssyn på landskap som förutsätter att förändring kan hanteras och att samhällsnyttan i bred bemärkelse står i fokus.
- Stödja en inriktning mot bättre kulturhistorisk konsekvensanalys, förmedling och diskussion. De konsekvenser som exploatering, urbanisering, struktur-omvandling och energiomställning får för landskapet, både i städerna och på landsbygden, behöver analyseras bättre. Effekterna av landskapets omvandling för samhället i stort behöver diskuteras och lyftas fram på ett slagkraftigt sätt.
- Stödja uppbyggnad och spridning av kunskap om hur ett förändrat klimat och andra miljöfaktorer påverkar livsmiljön och kulturarvet samt metoder och strategier för att höja beredskapen för att hantera en sådan utveckling.

2. Stärka humanistiska och historiska perspektiv

Grunden för arbetet med kulturarvet och kulturmiljön är kunskapen om kulturarvet. Vad berättar kulturarvet om människa, samhälle och samtid, hur används det och vad betyder det för människor? Framtidens kulturarvsarbete kräver ny och bredare kunskap och kompetens. Allt fler aktörer, inom bland annat media och upplevelseindustri, byggsektorn, hantverk, fastighetsförvaltning, föreningar och nätverk av olika slag, arbetar med kulturarvet såväl professionellt som ideellt. Ökat intresse och ändrade förutsättningar ställer nya krav på det offentliga kulturmiljöarbetet. Nya och andra kunskaper om kulturarvet än tidigare måste byggas upp. Ny kompetens krävs också för att förvalta kunskapen så att den kan kvalitetssäkras och göras tillgänglig och användbar för såväl allmänheten som professionellt verksamma.

Enligt regeringens strategi för hållbar utveckling måste den integreras i alla politikområden. Kulturmiljöområdet har allt mer integrerats i miljöarbetet och den stora "miljöfamiljen". I och med denna utveckling har det blivit allt tydligare att de humanistiska och historiska perspektiven måste stärkas i miljöarbetet. Möjligheten att ge humanistiska och historiska perspektiv på samhällsutvecklingen är kulturmiljöområdets viktigaste bidrag till det långsiktigt hållbara samhället. Dessa perspektiv måste ges förutsättningar att få genomslag i det samlade praktiska arbetet.

Utmaningen innebär att:

- Stärka och internationalisera den humanistiska utbildningen och forskningen för att säkra försörjningen av ny och breddad kunskap och kompetens för utvecklingen av ett offensivt kulturarvsarbete.
- I högre grad integrera humanistisk och historisk kunskap i naturvetenskaplig och teknisk utbildning och forskning.
- Ge humanistiska och historiska perspektiv likvärdiga förutsättningar med andra perspektiv, som natur- eller samhällsvetenskapliga, att få genomslag i miljöarbetet och i omställningen till en hållbar utveckling.
- Ge såväl individer som föreningar, nätverk, företag och andra organisationer, ökade möjligheter att ta eget ansvar för vård, användning och tillvaratagande av kulturarvet.

3. Formulera tidsenliga uppdrag för kulturarvssektorn

Behovet av tidsenliga uppdrag för kulturarvssektorn blir allt större. Uppdragen måste harmoniseras med den kulturarvssyn som är under framväxt, men också med nya tvärssektoriella och internationella engagemang. De samlade resurserna inom kulturarvsområdet behöver utnyttjas effektivare. Relationen till och samverkan med andra politikområden behöver också tydliggöras.

Utmaningen innebär att:

- Utforma uppdragen till de skilda offentliga aktörerna inom kulturarvsområdet så att de sammantaget stödjer ett utvecklat offensivt kulturarvsarbete som bättre uppfyller målen för kulturmiljöområdet. Uppdragen ska stödja arbetet för ett långsiktigt tillvaratagande av kulturmiljön och ta sin utgångspunkt i kulturarvets betydelse för ökad förståelse och perspektiv på människa, samhälle och samtid. Förnyade uppdrag för kulturarvssektorn ska också underlätta kulturmiljösektorns samverkan med aktörer inom olika politikområden.
- Effektivisera resursutnyttjandet inom kulturarvsområdet genom att uppgifter och ansvarsområden i förnyade uppdrag för kulturmiljösektorn får en tydligare relation till målen för verksamheten.
- Utveckla styrmedel och andra verktyg för att den nya kulturarvssynen ska kunna få genomslag i samhällsutvecklingen och realiseras i det dagliga kulturmiljöarbetet.

Referensförteckning

Allmänna referenser

Litteratur, rapporter och artiklar

"Ansvarsfördelningen inom kulturmiljöarbetet". *Skrivelse till regeringen 2006-02-07*, RAÄ, Kulturrådet, länsstyrelserna och länsmuseumerna.

Det dynamiska kulturarvet. Omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2002. RAÄ 2002.

Furustig, Hans, Sjöstedt, Gunnar, *Strategisk omvärldsanalys*. Studentlitteratur 2000.

Hamrefors, Sven, *Den uppmärksamma organisationen. Från Business Intelligence till Intelligent Business*. Studentlitteratur 2002.

Hur långt är ett snöre? En bok om människor, kommunen och framtiden. Kommunförbundets omvärldsanalys 2002.

Kulturarv ger livskraft. Hållbar utveckling ur humanistiskt och historiskt perspektiv. Fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2005. RAÄ 2005.

Kulturarv i tiden – angeläget, tillgängligt och användbart. Vision och strategi 2004-2006. RAÄ 2004.

Kulturarv är mångfald. Fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2004. RAÄ 2004.

Omvärldsanalys 2006. Länsstyrelsen i Skåne län.

People and Connections. Global Scenarios to 2020, utförd av oljebolaget Shell år 2004; www.shell.com

Hur vill vi ha framtiden då? En bok om Region Skånes scenarioarbete "En befolkning i förändring". Region Skåne 2005.

Regionala museer och nationell kulturpolitik. Mål, medel och framtid. Rapport från Statens kulturråd 2001:2. Stockholm.

Riksantikvarieämbetets miljömålstrategi. Återrapportering enligt 2005 års regleringsbrev. Vår förvaltning år 2010 – i globaliseringens spår. Riksskatteverkets 2000.

Strategiska utmaningar. En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling. Regeringens skrivelse 2005/06:126.

Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag. Sammanfattning av regeringens proposition 2004/05:150.

The world in 2006. Temanummer från *The Economist*, 2005, med framåtblickar till 2026.

Övriga källor

SCB:s statistikdatabas (befolkning) <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/start.asp>

Referenser till trenderna

1. Regioners betydelse ökar

Litteratur, rapporter och artiklar

Ansvarsfördelningen på regional nivå – hur kan den se ut i praktiken. Eurofutures och Ansvarskommittén. Rapport 2006.

Den regionala självstyrelsen sett ur Region Skånes perspektiv – ställningstagande för det fortsatta arbetet. Region Skåne, rapport 2006.

Economic fokus: Estonia, Latvia, Lithuania, Russia 2004. Rapport av Eurofutures 2004.

”EU och regionerna stärker sin makt.” *Självstyrelsenytt nr 2, 2006.*

En nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007–2013. Bilaga till Regeringsbeslut, ärenden: N2006/5089/RUT.

Ekdahl, Niklas, ”Framåt mot medeltiden” (debattartikel om EU:s utveckling). *Dagens Nyheter* 2006-05-14.

Fernandez, Christian, *Regionalisering och regionalism*, Lunds universitet 2000.

Gruber, Karoly, *Regionalism, nationalism, integration: Central and Western European perspectives*, artikel 2001-01-17, European Policy Center, <http://www.theepc.be/>

Palmer, John, ”Toward a European commonwealth”, debattartikel, *International Herald Tribune*, 2006-06-24/25.

Regionalisering av Sverige för en uthållig tillväxt, Motion 2005/06:K445, av Maud Olofsson m.fl (C). *Regionernas Europa*. Region Skåne 2003.

Självstyrelsenytt 1-2, 2006, Nyhetsbrev från region Skåne.

Stockholm-Mälardalsregionen i ett internationellt perspektiv 2004. Mälardalsrådet.

Svenning, Olle, *Göran Persson och hans värld*. Norstedts förlag 2006 (intervju i *Självstyrelsenytt* 1, 2006).

Sveriges regionala indelning – om tillväxtperspektivet får råda. Eurofutures och Nordregio, rapport på uppdrag av ansvarskommittén 2005.

Utvecklingskraft för hållbar välfärd. Ansvarskommitténs delbetänkande. SOU 2003:123.

Övriga källor

Alba.nu, nättidning med ett flera artiklar om globalisering, Europa och regioner:

<http://www.alba.nu/regioner/>

Ansvarskommitténs hemsida: <http://www.sou.gov.se/ansvar/index.htm>

European Policy Center, hemsida: <http://www.theepc.be/>

EU-upplysningens hemsida (om subsidiaritetsprincipen): <http://www.eu-upplysningen.se/>

Mälardalsrådets hemsida: <http://www.malardalsradet.se>

2. Omflyttningen från landsbygden till storstäderna ökar

Litteratur, rapporter och artiklar

Landsbygden år 2020 – fyra framtidsbilder. EuroFutures, rapport på uppdrag av Jordbruksdepartementet 2004.

Nationell strategi för landsbygdsutveckling. Eurofutures på uppdrag av regeringen 2006.

OECD Territorial Reviews Stockholm, Sweden, 2006.

Omvärldsanalys 2006. Länsstyrelsen i Skåne län.

Omvärldsanalys 2006 (rapport till RAÄ), Länsstyrelsen och Länsmuseumet i Jönköpings län.

”Rekordmånga äldre utmaning för vården”. *Dagens Nyheter 2006-06-28*.

”Segregerad arbetslöshet” (med kartor över Sverige), *Dagens Nyheter 2006-05-21*.

”Stockholm vill bygga igen gluggarna.” *Dagens Nyheter 2006-06-16*.

Storstadsregioners internationella konkurrenskraft gynnar hela landet. Rapport från Mälardalsrådet 2005.

Sveriges gles- och landsbygder 2005. Glesbygdsverkets årsbok 2005.

Sveriges nya geografi 2005. Vinnare och förlorare. Eurofutures m fl.

Sveriges nya geografi 2006. Vinnare och förlorare. Eurofutures m fl.

”Överkalix oroas över sina 80-plussare”. *Dagens Nyheter 2006-06-28*.

Övriga källor

Urban Futures hemsida: <http://www.urbanfutures.se>

3. De internationella kontakterna (inklusive EU) ökar och fördjupas

Litteratur, rapporter och artiklar

Bidrag till samverkan inom internationell kulturmiljövård, pressmeddelande från Regeringen 2006-06-21.

”Det våras för öppna landskap” (artikel om EU-ersättning), *Dagens Nyheter 2006-07-08*.

Internationella kulturutredningen 2003. SOU 2003:121.

Kulturlivets internationalisering. Regeringens skrivelse 2005/06:188.

Nyhetsbrevet Kulturkontakt Sverige (Kulturrådet, RAÄ).

Regionala museer och internationell kulturpolitik. Mål, medel och framtid. Rapport från Statens Kulturråd 2001:2. Stockholm.

”Viktig roll för Sverige på världsmöte om utveckling i världens städer”, pressmeddelande från SIDA 2006-06-21 om *World Urban Forum* i Vancouver.

4. Ökande privatiseringar och nya aktörer på en allt gränslösare marknad

Litteratur, rapporter och artiklar

Löf, Hans, *Den växande utlandskontrollen av ekonomierna i Norden. Effekter på FoU, innovation och produktivitet*, ITPS: A2005:005.

Hur stor ska den offentliga sektorn vara? Referat från konferensen om SNS forskningsprojekt om den offentliga sektorns storlek och styrning, 2002-05-14. Se <http://www.sns.se>

Pålsson Syll, Lars, *Försvara den offentliga sektorn*. Krönika på [http://attac.se/redaktionellt/Reformer av den offentliga sektorn inom ramen för EMU](http://attac.se/redaktionellt/Reformer_av_den_offentliga_sektorn_inom_ramen_för_EMU). Europeiska fonden för förbättring av levnadsvillkor 2002.
Uppdragsarkeologi i tiden, SOU 2005:80.

5. Upplevelseekonomin fortsätter att utvecklas

Litteratur, rapporter och artiklar

Andersson, Karin, *Turismens drivkrafter. Turismen i Halland ur ett omvärldsperspektiv*. Kairos Future 2005.

Annual report 2005, World Heritage Foundation.

"Forskning om hur turister värderar ett svenskt världsarv." Faktablad från *ETOUR*. 2000.

"Forslag til analyseprojekt om Kultur- og oplevelsesøkonomi i nordiske landdistrikter." *Center for Regional- og Turismeforskning*, Nexø, 2005.

Grundberg, Jonas, *Kulturarv, turism och regional utveckling*. *ETOUR R* 2002:29.

Holmberg, Jennie, *Terror, turism och säkerhet*. *ETOUR U* 2002:5.

Häst-Sverige som upplevelseindustri. Underlag för en nationell branschatsning på hästturism. Turistdelegationen 2004.

I kulturarvets fotspår – nya möjligheter för svensk turism. *ETOUR P* 2003:17.

Kiefer, Anna, *Vem är du 2021? Parents, pals and partying – things that matter to young Swedes*. Kairos Future 2006.

Målkonflikter mellan natur/kultur och turism i hållbart utvecklingsarbete. *ETOUR U* 2005:29.

Nordin, Sara, *Tourism of Tomorrow - Travel Trends & Forces of Change*. *ETOUR U* 2005:27.

Regeringen satsar på besöksnäringen. Artikel på regeringens hemsida 2006-07-03.

Turism – en näring som skapar jobb. Turismens utredningsinstitut på uppdrag av svensk turism 2006.

Tourism 2020 Vision, UNWTO –World Tourism Organization; www.worldtourism.org/facts/eng/vision.htm

"Upplevelser till salu." *Damernas värld nr 4 2006*.

Världsarv och turism. De svenska världsarven ur ett turistiskt perspektiv. Rapport R 2002:11. *ETOUR* 2002.

Wigerfelt, Christer, *En ny klass på väg att växa fram?* Artikel om Richard Florida och den kreativa klassen, nättidningen Alba.nu, 2006.

Övriga källor

Etour, samtal med forskare vid besök i Östersund.

ETOUR:s hemsida: <http://www.etour.se>

6. IT integreras allt mer i vardagslivet

Litteratur, rapporter och artiklar

"Bloggarens dröm – att skriva en bok." *Dagens Nyheter* 2006-06-13.

"Framtiden bit för bit." *Dagens Nyheter* 2006-06-30.

"Google's secret quest for greater computing power." *International Herald Tribune* 2006-06-14.

IT + Kultur = Tillväxt? En rapport från IT-politiska strategigruppen. Regeringskansliet 2005.

"One laptop per child." Artikel av Nicholas Negroponte i *The Economist* temanummer *The World in 2006*.

"Trakasserier tystar bloggare". *Metro* 2006-06-27.

Övriga källor

http://en.wikipedia.org/wiki/Web_2.0

http://en.wikipedia.org/wiki/Semantic_Web

http://en.wikipedia.org/wiki/Library_2.0

7. Befolkningen blir allt heterogenerare

Litteratur, rapporter och artiklar

Delegationen för mänskliga rättigheter (dir. 2006:27).

"Femtitalet lever livet i Enviken." *Dagens Nyheter* 2006-07-25.

"I Botkyrka får var och en bli salig på sin fason". *Dagens Nyheter* 2006-05-30.

Kulturarv för alla - Omvärldsanalys för handikappolitiken. Åtterrapportering av uppdrag enligt 2005 års regleringsbrev. RAÄ 2005.

Makt, integration och strukturell diskriminering (dir. 2004:54).

"Miljardlöfte kritiserar i Rågsved." *Dagens Nyheter* 2006-09-12.

"The lure of extremism". *International Herald Tribune* 2006-06-14.

Rätten till mitt språk - förstärkt minoritetsskydd. SOU 2005:40.

Samordning av Mångkulturåret 2006 (dir. 2004:169).

Sverige inifrån - röster om etnisk diskriminering. SOU 2005:69.

Sveriges gles- och landsbygder 2005 (Glesbygdsverkets årsbok).

"Segregerad arbetslöshet" (med kartor över Sverige). *Dagens Nyheter* 21/5 2006.

Integrationens svarta bok, agenda för jämlikhet och social sammanhållning. SOU 2006:79.

"Invandrarungdomar siktar högt." *Dagens Nyheter* 2006-06-12.

"Vad som är svenskt förändras" (om 18-årig flicka som gått med i Sverigedemokraterna). *Svenska Dagbladet* 2006-06-26.

Översyn av integrationspolitiken (dir. 2005:94).

Övriga källor

Migrationsverkets årsstatistik och översikter, <http://www.migrationsverket.se/>

8. Värderingar, engagemang och prioriteringar förändras allt snabbare

Litteratur, rapporter och artiklar

"Den nye svensken – trolös och besvärlig". *Dagens samhälle* 22, 2006.

"Göteborgskravallerna skadade demonstranternas demokratisyn". Debattartikel i *Dagens Nyheter* 2006-06-15, fem forskare vid Lunds, Stockholms och Linköpings universitet.

Kiefer, Anna, *Vem är du 2021. Parents, pals and partying – things that matter to young Swedes*. Kairos Future 2006.

Pettersson, Thorleif, *Globala värderingsstudier - En introduktion till World Values Survey: Struktur, utmaningar och några resultat* – En presentation vid seminariet "Surveyundersökningar – ger karta för framtiden", *Vetenskapsrådet*, Stockholm, 2006.

"Unga tar över i kommunpolitiken". *Dagens Nyheter* 2006-07-18.

Mediernas valmakt. Demokratirådets rapport 2006.

"Nätanvändare betalar för att läsa bloggare". *Dagens Nyheter* 2006-05-24.

"94 ledamöter slutar efter riksdagsvalet". *Riksdag och departement* nr 16, 2006.

Övriga källor

World Values Survey: <http://www.worldvaluessurvey.org/>

9. Intresset för miljöfrågor, i synnerhet klimatfrågan, ökar

Litteratur, rapporter och artiklar

"Det finns ett liv efter oljan" (ledare). *Dagens Nyheter* 2006-06-07.

"Going Green. With wind mills, low-energy homes, new forms of recycling and fuel-efficient cars, Americans are taking conservation into their own hands." *Newsweek* 2006-07-17.

"Förvirring när regeringen styr mot hållbar utveckling." Debatt på *Hållbarhetsrådets* hemsida 2006-08-31; <http://www.hallbarhetsradet.se>

Nationell klimatpolitik i global samverkan. Regeringens proposition 2005/06:172.

Ohållbara trender. Informationsbroschyr (om hållbar utveckling i Östersjöregionen), Utbildnings- och kulturdepartementet 2006.

"Svenskarna vill ha mer vindkraft." *Svenska Dagbladet* 2006-05-09.

"Så konsumerar du smart" (artikel om den offentliga utredningen "Biffen, bilen, bostaden"). *Dagens Nyheter* 2005-08-27.

"Tanka bilen med en gran" (artikel om utspel från Oljekommissionen). *Dagens Nyheter* 27/4 2006.

"The world in 2006". Temanummer, *The Economist*, särskilt artiklarna; "The weather in 2026" och "Not-so-cold mountain".

"The world is hot", "Coal's false promise to America". Artiklar i *The International Herald Tribune* 2006-06-24/25.

"Växthusgaserna i staden ska vara borta till år 2050" (om Stockholms stads program för hur utsläppen ska minska). *Dagens Nyheter* 2006-05-30.

Övriga källor

Al Gores klimatfilm: <http://www.climatecrisis.net/>

EU:s kampanj om klimatförändringen: <http://www.climatechange.eu.com/>

Klimatförändringen: <http://www.pewclimate.org/>

Bushadministrationens klimatprogram: www.whitehouse.gov/news/releases/2005/06/20050630-16.html

Regeringens klimatpolitik (2006-09-29): <http://www.regeringen.se/sb/d/3188>

Text TV 2006-08-31:

– "Växthusgaserna fortsätter att öka"

– "Kalifornien ska bli ledande i världen i att begränsa utsläpp av växthusgaser"

10. Förändrade förutsättningar för den offentliga sektorn

Litteratur, rapporter och artiklar

"Ansvaret för en effektivare välfärd". Krönika av Sören Häggroth, Fortifikationsverket. *Kvalitet och förnyelse. Aktuellt från kvalitetsmässan*. 1/2006.

Förvaltningspolitisk programförklaring. Finansdepartementet 2006-08-19.

"Explosionen som kom av sig". *Välfärd nr 3, 2005*.

Olåh, Livia. "Den 'påverkbara' fruktsamheten.". *Välfärd Nr 2, 2005*.

"Pajala oroas över sina 80-plussare". *Dagens Nyheter 2006-06-28*.

"Living longer mean working longer, says OECD." Artikel från 2005-10-10 på <http://www.oecd.org/ageing>

"OECD finds variations in countries' pension promises, funding costs." Artikel 2005-02-05 på www.oecd.org/ageing

Regeringens nya e-strategi presenteras idag. Pressmeddelande, Finansdepartementet 2006-06-21.

"Rekordmånga äldre utmaning för vården". *Dagens Nyheter 2006-06-28*.

Sveriges framtida befolkning 2006-2050. Rapport från SCB.

Swedish trends 1986-2004, Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Övriga källor

"Verksamhetsutveckling för att möta framtiden". Se <http://www.verva.se/web/>

"Överskottet i statsfinanserna ökar till 30 miljarder 2009". *Aktuellt, Sveriges Television 2006-08-31*.

ISBN 13: 978-91-7209-437-6 ISBN 10: 91-7209-437-0 Bilder: Annalena Sandgren Form: zoor.se Tryck: